

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94:347.65(497.4)"1597"

Prejeto: 20. 5. 2015

Vanja Kočever

univ. dipl. zg., mladi raziskovalec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: vkocevar@zrc-sazu.si

Dedna poklonitev vojvodine Kranjske nadvojvodu Ferdinandu leta 1597

IZVLEČEK

Prispevek obravnava dedno poklonitev vojvodine Kranjske deželnemu knezu nadvojvodu Ferdinandu (III.), ki je slovenskemu in občemu zgodovinopisju boljše poznan kot cesar Ferdinand II. (1619–1637). Dedna poklonitev je potekala 13. februarja 1597 v Ljubljani. Ferdinand, ki je pred tem že sprejel dedni poklonitvi sosednjih dežel Štajerske in Koroške, je v Ljubljano prispel z velikim spremstvom in se v njej zadrževal dvanajst dni. Poklonitev Ferdinandu je bila v marsičem prelomna, saj so deželni stanovi z njo dokončno prešli zenit svoje politične moči, ki so ga bili dosegli v času vladavine Ferdinandovega očeta, nadvojvode Karla II. z bruško versko pacifikacijo leta 1578. Novi deželni knez stanovom augsburške veroizpovedi ni potrdil verskih koncesij, s čimer je odstranil pravno oviro protireformacije, ki se je z vso silo začela jeseni naslednjega leta 1598. Dedna poklonitev leta 1597 je bila tudi zadnja umestitev novega vladarja, ki je imela dejansko politično težo, po njej se je tehtnica dokončno nagnila v deželnoknežjo korist, tako da pri naslednjih poklonitvah nista bili več samoumevni niti potrditev deželnih ročinov niti deželno-knežja prisega.

KLJUČNE BESEDE

dedna poklonitev, vojvodina Kranjska, deželni stanovi, nadvojvoda Ferdinand, protireformacija

ABSTRACT

HEREDITARY HOMAGE OF THE DUCHY OF CARNIOLA TO ARCHDUKE FERDINAND IN 1597

The contribution focuses on the hereditary homage of the Duchy of Carniola to the provincial prince, Archduke Ferdinand (III), later Emperor Ferdinand II (1619–1637). The ceremony took place on 13 February 1597 in Ljubljana. After receiving the hereditary homage from the neighbouring provinces of Styria and Carinthia, Ferdinand arrived in Ljubljana with a large escort and stayed there for twelve days. The hereditary homage to Ferdinand was in many regards a turning point, by decisively pushing the provincial estates beyond the zenith of their political power, which they had reached during the reign of Ferdinand's father, Archduke Karl II, with the Pacification of Bruck in 1578. Refusing to extend religious concessions to the estates of Augsburg Confession, the new provincial prince removed the legal obstacle to Counter-Reformation, which commenced in all its fierceness the following autumn (1598). The hereditary homage of 1597 was the last act of installing a new sovereign to still have actual political weight. After that, the scales ultimately tipped in favour of the provincial prince, so that the confirmation of provincial privileges and the provincial princely oath no longer formed a self-evident part of future acts of homage.

KEY WORDS

Hereditary homage, Duchy of Carniola, provincial estates, Archduke Ferdinand, Counter-Reformation

Uvod

Namen prispevka¹ je predstaviti dedno poklonitev vojvodine Kranjske deželnemu knezu nadvojvodu Ferdinandu III. (kot cesar je dobil zaporedno številko II.) leta 1597 v Ljubljani. Dedna poklonitev je bila v marsičem prelomna, saj se je z njo *de iure* končalo obdobje legitimirane protestantske cerkve v deželi,² Ferdinand namreč ni potrdil verskih koncesij, ki jih je v sklopu bruške verske pacifikacije devetnajst let pred tem stanovom Štajerske, Koroške in Kranjske obljubil njegov oče, nadvojvoda Karel II. Poleg tega se je s Ferdinandovo potrditvijo deželnega ročina, ki je sledila konec leta, zaključilo obdobje razvoja deželnih privilegijev in v bodoče niti njihova potrditev ni bila več samoumevna.

Prispevek se osredotoča na dogodkovni prikaz dedne poklonitve ter slovesnosti in stanovske razprave, ki so spremljale osrednje dejanje v političnem življenju zgodnjenovoveške dežele. Poleg tega želimo pokazati, da je imela dedna poklonitev leta 1597 tudi določen mednarodni odmev, saj je na dolgi rok odločila profesionalno usodo dežele, ki je ležala na strateško pomembnem stičišču Svetega rimskega cesarstva oziroma habsburških dednih dežel, Beneške republike in Osmanskega imperija. Dedna poklonitev je deželnemu knezu dala pravno podlago za izvedbo protireformacije, ki se je z vso silo začela naslednjo jesen, z izgonom predikantov in zaprtjem protestantskih šol.³ Dedne poklonitve notranjeavstrijskih dežel so bile prva politična preizkušnja za komaj osemnajstletnega nadvojvoda Ferdinanda, ki je nato leta 1619 stopil na evropski politični parket kot ena osrednjih figur tridesetletne vojne (1618–1648).

Dedna poklonitev in njen pravno-formalni pomen

Dedna poklonitev (*Erbhuldigung*)⁴ je bila obred vzajemne prisege med deželnim knezom na eni ter deželnimi stanovni na drugi strani⁵ in je predstavljala tako osrednje oblastno kakor tudi ustavno dejanje dežele kot politične entitete.⁶ Vsak novi deželni knez je ob nastopu svoje vladavine v deželi tamkajšnjim deželnim stanovom moral priseči, da bo spoštoval stanovske (zlasti na plemstvo navezujoče se) privi-

legije, šele potem so deželni stanovni svojo zvestobo prisegli deželnemu knezu. Ta pravica je bila plemstvu na Kranjskem in v ostalih notranjeavstrijskih deželah priznana leta 1277 in je v pravnem smislu dejansko pomenila zelo omejeno različico *iuris resistendi*, ki so ga uživali stanovni nekaterih drugih evropskih dežel, medtem ko notranjeavstrijskim to nikoli ni bilo v celoti priznано. Prav tako ni bilo jasno, ali so stanovni dolžni podati svojo prisego, če deželni knez ne bi bil prisegel. Stanovni razen deželnoknežje prisege in potrditve deželne ustave – ročina – tudi niso imeli drugih pravnih zagotovil, da bo knez nato njihove svoboščine tudi dejansko spoštoval. Siva polja v ustavni ureditvi so se sproti reševala v skladu z razmerjem politične moči med deželnim knezom in stanovni, tako je plemstvo z odlašanjem dedne poklonitve včasih lahko doseglo določene politično-konfesionalne koncesije.⁷ Na ta način so deželni stanovni treh notranjeavstrijskih dežel, Štajerske, Koroške in Kranjske, v času med smrtjo nadvojvode Karla II. leta 1590 in dednimi poklonitvami njegovemu nasledniku nadvojvodu Ferdinandu III. (od leta 1619 dalje cesarju Ferdinandu II.)⁸ pozimi na prelomu let 1596 in 1597 z odklanjanjem dedne poklonitve gubernatorjema Ernestu in Maksimilijanu dvakrat dosegli določene politične uspehe.

Sam obred dedne poklonitve se je v notranjeavstrijskih dednih deželah dokončno izoblikoval ob koncu 15. stoletja, ko se je pojavila možnost, da novi vladar inavguracijski obred opravi brez lastne neposredne udeležbe po svojih zastopnikih – deželnoknežjih komisarijih –, kar se je kljub drugačnim željam stanov, ki so hoteli, da bi bil deželni knez na dedni poklonitvi osebno prisoten, prvič zgodilo leta 1493, ko je kralj Maksimilijan I.⁹ stanove odpravil z izgovorom, da ima pomembnejše državniške opravke. Od tedaj dalje dedne poklonitve tudi niso bile več le stvar plemstva, temveč vseh deželnih stanov.¹⁰ Dedne poklonitve bodisi ob prisotnosti deželnega kneza bodisi prek njegovih komisarjev pa so bile ustaljena praksa le v treh notranjeavstrijskih deželah in so potekale v sledečem vrstnem redu: Štajerska, Koroška in Kranjska, kamor so ob teh priložnostih praviloma prišli tudi predstavniki Trsta in Reke.¹¹ Medtem pa so bile dedne poklonitve v grofiji Goriški prej izjema kot pravilo.¹²

¹ Za nesebično pomoč pri raziskovanju, transkribiranju, prevajanju in interpretaciji virov ter pripravi prispevka se iskreno zahvaljujem dr. Borisu Golcu in dr. Mihi Preinfalku.

² Glej: Jerše, Vera, upanje, oblast, str. 72–73.

³ Nadvojvoda Ferdinand je 22. oktobra 1598 predikantom in protestantskim šolskim uslužbencem v Ljubljani izdal ukaz, naj v treh dneh zapustijo njegove dežele (Loserth, *Akten Ferdinand II. 1. Teil*, št. 507, str. 376–377).

⁴ Izraz dedna poklonitev sprejemamo po: Hudelja, *Nemško-slovenski*, str. 98. Vilfan *Erbhuldigung* imenuje »dedni poklon« (Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 203).

⁵ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 203.

⁶ Jerše, Vera, upanje, oblast, str. 68; Jerše, Glaube, Hoffnung, Herrschaft, str. 353.

⁷ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 203–204.

⁸ *Die Kaiser*, str. 542–543.

⁹ Maksimilijan I. (22. marec 1459, Dunajsko Novo mesto–12. januar 1519, Wels) je bil za rimskega kralja izvoljen leta 1491, naziv ogrskega kralja mu je bil priznan leta 1491, leta 1508 pa je bil izvoljen za svetega rimskega cesarja (*Die Kaiser*, str. 478).

¹⁰ Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 55–57.

¹¹ Glej: Valvasor, *Čast in slava*, XI, str. 717.

¹² Goriški stanovni so prvo dedno poklonitev vladarju iz avstrijske hiše opravili leta 1500, ko je kralj Maksimilijan I. (cesar 1508–1519) po izumrlih Goriških podedoval grofijo. Tamkajšnji stanovni so tega leta opravili poklonitev cesarjevim komisarijem. Na enak način so se leta 1520 stanovni Goriške

Vzajemni prisegi je sledila deželnoknežja potrditev in morebitna razširitev stanovskih privilegijskih listin – ročina. Deželni ročini so bili tako po obliki kakor tudi po razvoju posebnost dežel Štajerske, Koroške in Kranjske in so bili po oceni Sergija Vilfana po svojem osnovnem namenu mnogo bolj izrazite ustavne listine, kot so jih poznale druge sosednje dežele.¹³ V času reformacije in širjenja protestantizma v 16. stoletju je politično-ustavni disput med deželnim knezom in stanovi notranjeavstrijskih dežel dobil še konfesionalno komponento, saj je vladar ostal v katoliški veri, stanovi – med njimi v največjem številu plemstvo – pa so se množično odločili za Lutrov nauk. Vprašanje veroizpovedi je na ravni celotnega Svetega rimskega cesarstva uredil sklep državnega zbora v Augsburgu leta 1555. Verski mir, objavljen 25. septembra tega leta, je deželnim knezom cesarstva dal pravico, da v svojih deželah določijo vero svojih podložnikov, v skladu z maksimo, ki je bila često uporabljena med pogajanci: *Ubi unus dominus, ibi una sit religio*.¹⁴ V skladu s tem načelom so deželni knezi v cesarstvu svoje dežele preuredili po lastnih verskih prepričanjih, medtem ko so bili na jugovzhodu države Habsburžani zaradi nevarnosti Osmanskega imperija protestantskim stanovom svojih dežel prisiljeni priznati določene konfesionalne koncesije. Deželni knez notranjeavstrijskih dežel nadvojvoda Karel II. je tako na generalnem deželnem zboru v Brucku na Muri v začetku leta 1578 štajerskim, koroškim in kranjskim deželnim stanovom v zameno za financiranje Slavonske ter Hrvaško-morske Vojne krajine¹⁵ priznal široke verske svoboščine. Knežje-stanovski dogovor, ki se ga je prijelo ime bruška verska pacifikacija, je bil Karlova

ustna obljuba, s katero je plemstvu omenjenih treh dežel po vzoru graške pacifikacije, ki se je nanašala le na štajerske deželane, dovolil svobodo vesti in bogoslužja; poleg tega je meščanom treh deželnih prestolnic in Judenburga dovolil svobodo vesti, predikante in protestantske šole, medtem ko si je deželni knez pridržal pravico, da o verskih zadevah drugih mest in trgov odloča sam.¹⁶ S tem dogovorom je v treh deželah za dvajset let sicer nastopil čas legitimiranih protestantskih cerkva, vendar pa so s pristankom na finančna bremena stanovi izgubili svoj politični instrument *quid pro quo*.¹⁷

Po smrti nadvojvode Karla II. leta 1590, ki je stanovom široke privilegije iz bruške verske pomiritve obljubil le ustno, je glavni politični cilj stanov notranjeavstrijskih dežel postal vključitev bruške pacifikacije med stanovske privilegije – ročine –, torej v deželno ustavo. Boj za konfesionalne pravice se je na pravno-ustavnem področju leta 1597 končal z zmago deželnega kneza nadvojvode Ferdinanda, saj ta ob dednih poklonitvah med decembrom 1596 in februarjem 1597 ni obljubil nikakršnih verskih koncesij stanovom, ti pa niso zbrali dovolj politične moči, da bi deželnega kneza primorali v priznanje koncesij, kot jim je uspelo leta 1578 pri njegovem očetu Karlu II. Ob tem velja opozoriti še na politično-ustavni položaj deželnega kneza v notranjeavstrijskih deželah. Tu namreč vladar stanov nikoli ni obravnaval kot svojih kolegov, niti tedaj, ko so bili stanovi v času tako imenovanega stanovsko-monarhičnega dualizma¹⁸ na vrhuncu svoje politične moči. Notranjeavstrijski stanovi pa so deželnega kneza vselej priznavali za svojega gospoda, ki zanje nikoli ni bil zgolj *primus inter pares*. Vilfan opozarja, da stanovi tod niso nikdar zanikali razmeroma suverene deželnoknežje avtoritete, kar je bil eden od razlogov za končno zmago deželnega kneza.¹⁹ Nadvojvoda Ferdinand je imel tako v notranjeavstrijskih deželah pri uveljavljanju svoje volje nasproti stanovom precej lažje delo kot kasneje, ko se je spustil v politično-konfesionalne konflikte s stanovi dežel češke krone in Ogrske.²⁰

poklonili odposlancem cesarja Karla V. in nadvojvode Ferdinanda I. Nadvojvoda Karel II. notranjeavstrijski dedne prisegi goriških stanov ni sprejel, čeprav je leta 1564 kot prvi Habsburžan obiskal to deželo, namen obiska je bila namreč zgolj inspekcija utrdb ob beneški meji. Ferdinand II., Ferdinand III. in Ferdinand IV. Goriške niso obiskali, prav tako ne vemo, da bi potrdili tamkajšnje privilegije ali sprejeli dedno prisego po odposlancih. V Gorico je prišel sprejet dedno poklonitev šele cesar Leopold I. leta 1660. To je bila sploh prva dedna poklonitev na Goriškem, pri kateri je prisostvoval vladar, odkar je dežela pripadla Habsburžanom. Dedna poklonitev dežele Leopoldu I. je potekala na goriškem gradu (Rutar, *Zgodovinske črtice*, str. 12–14).

¹³ Za razvoj deželnih ročinov in deželne ustave glej: Levec, *Landhandfesten*, str. 245–301; Vilfan, *Deželni ročin kot vir*, str. 65–84; Vilfan, *Zlata bula Kranjcev*, str. 219–229; Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 200–204; Vilfan, *Pojmovanje oblasti*, str. 1–8; Vilfan, *Deželni ročin*, str. 251; Nared, *Kranjska in njeni*, str. 9–34; Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 35–68; Nared, *Objava in prevod*, str. 69–78.

¹⁴ Dolinar, *Die Gegenreformation*, str. 327.

¹⁵ Nadvojvoda Karel II. je po dogovoru s cesarjem Rudolfom II., ki je bil hkrati ogrski in hrvaški kralj, prevzel skrb za Slavonsko in Hrvaško Vojno krajino. Zato je notranjeavstrijski deželni knez potreboval pristanek stanov na višja finančna bremena, kar je dosegel šele potem, ko je 9. februarja 1578 popustil pri verskem vprašanju (Simoniti, *Vojaska organizacija*, str. 67–71).

¹⁶ Gestrin, *Bruška verska pacifikacija*, str. 403; glej tudi: Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 348; Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 348.

¹⁷ Vilfan, *Struktura stanov*, str. 175–181; Jerše, Vera, *upanje*, *oblast*, str. 73; Jerše, *Glaube, Hoffnung, Herrschaft*, str. 359.

¹⁸ Vilfan, *Pravni značaj*, str. 213.

¹⁹ Prav tam, str. 214.

²⁰ Ferdinand je junija 1617 zasedel češki, julija 1618 pa še ogrski prestol. Stanovi obeh kraljestev so zaradi trdih protireformacijskih prijemov in nespoštovanja zakonov dežel Ferdinanda odstavili in izvolili druga kralja. Ti upori so zanetili tridesetletno vojno. Ferdinandu se je sicer posrečilo, da si je z vojsko pridobil nazaj obe kroni, češko po bitki na Beli gori 8. novembra 1620, ogrsko pa z mirom v Mikulovu 31. decembra 1621 (glej: Kontler, *Madžarska zgodovina*, str. 137–138; Parker, *The Thirty Years'*, str. 43–54; Wilson, *Europe's Tragedy*, str. 269–313; Vache, Pohl, *Vocelka, Habsburžani*, str. 194–214).

Viri za kranjsko dedno poklonitev leta 1597

Kot orientir vsem kasnejšim raziskovalcem, ki so se ukvarjali z dedno poklonitvijo leta 1597, je služil sorazmerno izčrpen opis Ferdinandovega obiska Ljubljane in dedne poklonitve v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*, natančneje v njeni X. knjigi, ki je posvečena deželni knezom. Avtor odlomka je verjetno Erazem Francisci,²¹ kot vir je naveden deželni ročin ter rokopisi škofa Tomaža Hrena in Jakoba Steinzensa, ki pa nam trenutno še niso znani.²² Krajši opis dedne poklonitve najdemo tudi v XI. knjigi *Slave* o mestih, trgih in gradovih, in sicer pri opisu Ljubljane, avtor tega odlomka je verjetno Valvasor sam: »Leta 1597 dne 8. februarja so prišli v Ljubljano presvetli nadvojvoda Ferdinand z gospo materjo Marijo, prav tako Maksimilijan Ernest, Leopold itd., in so tamkaj od stanov v škofovski palači sprejeli dedno poklonitev na 13. dan svečana. Dne 15. tega meseca so vsi skupaj obiskali cerkev sv. Kristofa in sv. Petra; 17. pa cerkev sv. Jurija na gradu. Nakar jih je gospod Lenkovič (Lenkovitsch) kot kranjski deželni glavar razkošno pogostil. Na 18. [dan] tega meseca je gospod Markvard pl. Egkh, komtur nemškega viteškega reda, pred škofovsko hišo priredil viteško igro. V tem ko pa se je nadvojvoda Ferdinand zaradi poklonitve mudil v Ljubljani, so pripeli tudi tržaški in iz Svetega Vida na Reki poslani odposlanci, ki so poleg ustreznih daril v imenu svojih tudi izrekli prisego zvestobe.«²³

Natančen opis dogajanja okrog dedne poklonitve je mogoče najti tudi v *Zgodovini Kranjske* Augusta Dimitza, ki se je pri svoji raziskavi oprl na deželnozborske protokole, Valvasorjevo *Slavo* in deželni ročin.²⁴ Dimitzov in *Slavin* opis sta kot izhodišče služila tudi pričujočemu prispevku.

Najpomembnejše arhivsko gradivo na temo dedne poklonitve hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu Deželni stanov za Kranjsko (ARS, SI AS 2). Omeniti velja, da se v arhivskem priročniku *Carnioliae pragmaticae*,²⁵ ki ga je v prvi polovici 18. stoletja sestavil Karel Sigfrid Perizhoffer pl. Perizhoff²⁶ – priročnik omogoča dober vpogled v delo kranjskega deželnega zbora in stanovskih organov –, dedna poklonitev leta 1597 ne omenja. Prva deželnozborska seja, ki je v priročniku evidentirana za to leto, je potekala 3. marca 1597, ko je Ferdinand že zapustil Ljubljano.²⁷ Dedna poklonitev pa je bežno omenjena v Perizhoffer-

jevih regestih deželnozborskih obravnjav za to leto.²⁸ Ključnega pomena za rekonstrukcijo dogodkov so zapisniki deželnozborskih razprav – deželnozborski protokoli²⁹ – in deželnozborske obravnave,³⁰ medtem ko nam za orientacijo služijo vpisi v registraturnem protokolu,³¹ kjer je vpisana poslana in prejeta pošta deželni stanov. Besedilo prisega je povzeto po zbirki kranjskih deželni ročinov; ta publikacija je izšla leta 1687 in se hrani v Zbirki rokopisov ARS (SI AS 1073).³² V Zbirki listin pa je shranjen tudi kranjski deželni ročin, ki ga je po opravljeni dedni poklonitvi 20. decembra 1597 v Gradcu potrdil nadvojvoda Ferdinand.³³ Za nekatere kasnejše dedne poklonitve so viri tudi v fondu Gospostva Dol (SI AS 730), vendar ne za poklonitev leta 1597.

Nekaj gradiva, povezanega z dedno poklonitvijo, je v začetku petdesetih let 19. stoletja objavil Friedrich von Hurter,³⁴ korespondenco med stanovi notranjeavstrijskih dežel ter med deželni knezom in tujimi dvori o dedni poklonitvi je leta 1906 objavil Johann Loserth.³⁵ Poročila apostolskega nuncija iz Gradca v Rim so objavljena v četrtem zvezku serije edicije virov graške nunciature.³⁶ V koledarskih zapiskih škofa Tomaža Hrena, ki jih je leta 1862 objavil August Dimitz, se dedna poklonitev ne omenja,³⁷ pač pa je dogajanje v deželni zboru tik pred poklonitvijo Hren omenil v nekem svojem drugem rokopisu, notico pa je leta 1861 objavil Peter von Radics.³⁸ Zanimiv vir je tudi letopis jezuitskega kolegija v Ljubljani, ki za drugoverce sicer ne izbira besed, vendar o

²⁸ »1597) Erbhuldigungs und respective Landtagsbandlung. Vom 1597ten Jar. Ihrer Fürstlicher Durchlaucht Erzherzogen Ferdinanden zu Oesterreich etc. etc. dabey ista in Collationierte abschrift der ledigzehlung, derer Ihrer Fürstlichen Durchlaucht Erzherzogen Maximiliano etc. etc. als bishero gewessen Gubernatori, durch dise drey Lande gelaisten huldigung und glüde, sub No: 10. Die Hauptberwilligung ist bescheben mit 80.000 gulden auff gewisse Conditiones und reservat. Ein löbliche Landtschafft hat Herrn Andreen Paradeyser, mit Ihrer Fürstlichen Durchlaucht etc. etc. zu Ihrer Khaysrerlichen Mayestät etc. etc. wegen Sollicitierung der Reichshilff und andern Landts Nothwendigkeiten, auff Prag zuschickben, zum abgesandten Namhafft gemacht. Sub No 15 sein die bishero unerledigt verblibene; und aber aniezt zur erledigung eingebrachte Landtgrauamina: sein zu den zum Carlstettischen Geperw, und Petrianischen Verstärckhung ist dißmall nichts bewilliget worden. Notandum. Sub No. 20. ist die Landtsfürstliche original resolution, wegen des Carlstetterischen Huebpazens, was es nemblichen damit für Mainung habe.« (ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 837, Perizhoff: Regesten der Landtagsabhandlungen 1507–1698, 1597).

²⁹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotokol No. 7.

³⁰ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen.

³¹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597).

³² ARS, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I/7r, *Landts=Handtvestt Deß Löblichen Hözogthums Crain [...]. Laybach, 1687.*

³³ ARS, SI AS 1063, Zbirka listin, št. 1878, 1597 XII 20, Gradec.

³⁴ Hurter, *Geschichte, Erster Band.*

³⁵ Loserth, *Akten Ferdinand II, 1. Band.*

³⁶ *Grazer Nuntiatour, 4. Band.*

³⁷ Dimitz, *Historische Notizen.*

³⁸ Radics, *Reformations-Geschichte*, str. 74.

²¹ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353–354.

²² »MScr. Thomae Episcopi, & Jacob Steinzens.« (Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 354).

²³ Valvasor, *Die Ebre*, XI, str. 717; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, XI, str. 717.

²⁴ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 269–272.

²⁵ ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I*, Prot. 7.

²⁶ Polec, Karl Seyfrid Perizhoffer. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi413770/> (6. 5. 2015).

²⁷ ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I*, Prot. 7, § 22.

dogajanju natančno poroča in nam omogoča vpogled v politično misel katoliške stranke v deželi in njeno dojemanje dogodkov v kranjskem deželnem zboru.³⁹

Karlov testament, čas gubernatorstva in politične razmere

Deželni knez notranjeavstrijskih dežel nadvojvoda Karel II. je 1. junija 1584 v Gradcu sestavil oporo v dvanajstih točkah. V prvi točki je določil, naj bo po smrti pokopan v stolnici v Seckauu, kjer so že počivali njegovi preminuli otroci.⁴⁰ V drugi točki je za dedinjo določil soprogo nadvojvodinjo Marijo⁴¹ iz bavarske rodbine Wittelsbach in določil, naj ga na prestolu nasledi sin Ferdinand: »In sicer naj naš zgoraj omenjeni sin nadvojvoda Ferdinand, ki je v tem času najstarejši, ter po njem, če on ob naši smrtni uri ne bo več pri življenju in če ne bi zapustil zakonskih potomcev – to je sinov –, [potem naj] naš drugi sin, tukaj zgoraj omenjeni Maksimilijan, in po njem, če bi on umrl brez moških potomcev, vedno najstarejši od naših sinov, v primeru, da je od ostalih starejši in zaradi drugih okoliščin kvalificiran ter sposoben za vladanje, prevzame naše tri kneževine in dežele: Štajersko, Koroško [in] Kranjsko, [kot tudi] grofijo Goriško, mesto Trst, Gradiško ter Sveti Vid na Reki. Te naj [poseduje] skupaj z drugimi pritiklinami, tako kot smo jih za časa življenja imeli mi, jim vladali, jih posedovali, zasedali, koristili in uživali; pri tem naj ga tudi ne ovirajo naši ostali sinovi in hčere.«⁴²

V tretji točki deželni knez svoje dediče pozove, naj »škodljivo sektaštvo« iz svojih dednih dežel kolikor je le mogoče odpravijo in naj za deželne glavarje, upravitelje in vicedome po deželah imenujejo le katoličane iz domačega plemstva.⁴³ Nato je Karel v sedmi točki oporo določil še skrbnike in gubernatorje, nekakšen »regentski svet«. Vendar je tu treba poudariti, da notranjeavstrijske dežele uradno niso imele regenta, temveč gubernatorja. Karel II. je v tej zadevi določil: »... s tem omenjeni naši najdražji sinovi

in hčere po našem odhodu, dokler ne dosežejo polnoletnosti (to želimo vključno s tem njim – sinovom – določiti za osemnajsto leto) in njihove osebe dobivajo tudi podporo, tolažbo, nasvet in pomoč. Tako mi urejamo in postavljamo rimskocesarsko veličanstvo itd., našega milostljivega, ljubega gospoda bratranca, pravo tako nadvojvodo Ferdinanda Avstrijskega itd., našega prijaznega, ljubega brata ter vojvodo Viljema Bavarskega, našega prijaznega, ljubega bratranca, brata, svaka in očeta, iz posebno visokega bratranskega in bratskega zaupanja, ki ga gojimo do njihovega veličanstva in [ostalih] ljubih, za polno močne pooblaščenca, varuhe in skrbnike omenjenih naših sinov in hčera. S posebno visoko in prijazno marljivostjo prosimo njihovo cesarsko veličanstvo in [ostale] ljube, naj si nam in našim dedičem v čast, korist in takšno dobro varstvo, varuštvo in skrbništvo bratransko in bratsko naložijo [ter] to izvajajo in opravljajo sami ali, če je potrebno, po svojih uglednih komisarijih. Istočasno naj se trdno držijo naše oporoke, reda in poslednje volje. Oni [varuhi] naj tudi naše sinove in hčere očetovsko pustijo, da odločajo o vseh svojih pravicah in zadevah. K temu varuštvu in skrbništvu hočemo mi kot sokrbnici določiti našo prijazno, ljubo tukaj zgoraj omenjeno soprogo kot zvesto mater najinih skupnih zakonskih otrok.«⁴⁴

Karel je torej za skrbnike svojih dežel od svoje smrti pa do polnoletnosti prestolonaslednika imenoval: cesarja Rudolfa II.,⁴⁵ ki je bil po sorodstveni vezi njegov nečak, nadvojvodo Ferdinanda (II.) Avstrijsko-Tirolskega,⁴⁶ svojega starejšega brata, ter bavarskega vojvodo Viljema V., svojega svaka. Za

³⁹ *Historia annua*.

⁴⁰ Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 525.

⁴¹ Nadvojvodinja Marija Ana (21. marec 1551, München–29. april 1608, Gradec), hči bavarskega vojvode Albrehta V. in avstrijske nadvojvodinje Ane, hčerke cesarja Ferdinanda I. (*Die Kaiser*, str. 519).

⁴² Prosti prevod besedila: »Nämlich, soll obgemelter vnser Subn Erzhörzog Ferdinandt, als ueziger Zeit der ölter, und nach ime, wo er zu vnsern sterbszeiten nit im leben und Ebeliche leibs Erben, das Sühn wärn, nicht verliesse, vnser ander Subn Maximilian hierobuermelt, und nach demselben, wo er one mändliche leibserben Zuerstehen, abgeben wuerde, allezeit der ölist vnser vnsern Sühnen, wofferr er anders alters und anderer gelegheiten halber zum regirn qualificirt vnd tauglich, vnser drey Fürstenthumb und Lande, als Steyer, Khärnten, Crain, die Graffschafft Görz, die Statt Triest, Gradisch, vnd Sandt Veitt am pflaumb einnehmen, dieselben samb iren Zuegeberungen, als wirs in vnsern lebzeiten innengehabt, regiern, inhaben, besiezen, nützen vnd nissen, auch vnuerhindert der andern vnserer Sühn vnd Töchtern darbey verbleiben; ...« (Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 526–527).

⁴³ Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 528.

⁴⁴ Prosti prevod besedila: »... damit gedachte vnser liebste Sühne vnd Töchter nach vnserm abgang, bis sy zu iren vogtbarn Jarn (die wir dan inen Sühnen das acehzehnde Jar ires alters inclusive hiemit bestimbt haben wollen) khumben, vnd ire Personen auch bilff, trost, ratt vnd beistant finden, So ordnen vnd sezzen wir die Röm: Khay. Mtt. etc., vnsern genedigisten geliebten herrn Vettern, Item Erzhörzog Ferdinanden zu Österreich etc., vnsern freindlichen lieben Bruedern, vnd Hörzczog Wilhelm in Bairn, vnsern auch freindlichen lieben Vettern, Bruedern, Schwagern vnd Gfatteren, aus sondern hohen Vetter= vnd briederlichen Vertrauen, so wir zu irer Mtt: vnd Liebden tragen, berierten vnsern Sühnen vnd Töchtern zu volmächtigen Gwalttragern, Vormundt, vnd Gerhaben mit sonder hohen vnd freindlichen vleiß bittent, Ir Khay. Mtt: vnd Liebden wollen sich vns vnd vnsern Erben zu ehren, nutz vnd guettem sollicher gewalthabung, vormund= und gerhabschafft Vetter= vnd Briederlich beladen, dieselb durch sich selbs oder ire ansehliche Commissarien, souill vonnöten, handlen vnd verwalten, zumall ob disen vnsern Testament, ordnung vnd lesten willen vnd steiff halten, Auch sy vnser Sühn vnd Töchter in allen iren obligen vnd sachen wätterlich beuolhen sein lassen. Wellicher vormund= vnd Gerhabschafft dann wir vnser freindliche herzlubste Gemahel hieobuermelt als ein getreue Mueter sollicher vnser miteinander erzeugten eheleiblichen khinder als Mütterhabin in allem hiemit Zuegeornet haben wollen« (Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 531–532).

⁴⁵ Cesar Rudolf II. (18. julij 1552, Dunaj–20. januar 1612, Praga) je cesarsko krono nosil od leta 1576 do svoje smrti, Ogrsko, Avstrijo nad in pod Anizo ter dežele češke krone je izgubil že prej na račun svojega brata Matije (*Die Kaiser*, str. 529–533).

⁴⁶ Nadvojvoda Ferdinand II. (14. junij 1529, Linz–24. januar 1595, Innsbruck) je bil četrti sin cesarja Ferdinanda I., ob delitvi dežel nemške veje Habsburžanov je dobil Tirolsko in prednje avstrijske dežele (*Die Kaiser*, str. 517).

izvršitelja oporoke je Karel II. imenoval sekovskega škofa Krištofa Andreja von Spaurja in svojega tajnega svetnika, notranjeavstrijskega namestnika in ljubljanskega škofa Janeza Tavčarja.⁴⁷

Nadvojvoda Karel II. je naposled 10. julija 1590 v petdesetem letu starosti umrl v Gradcu.⁴⁸ *Slava vojvodine Kranjske* opiše tudi ceremonial pogrebnih slovesnosti za pokojnim nadvojvodom Karlom II.: »Dne 15. oktobra istega leta [1590] je bil v Gradcu z nadvse imenitnim spremstvom spravljen v svoje zadnje počivališče. S strani dežele Kranjske je nosil zastavo gospod Volf pl. Auersperg; gospod pl. Lamberg in gospod Khisl pa sta vodila konja. V imenu Slovenske marke je z zastavo nastopil gospod Wolfgang pl. Egkh. Gospod Viljem pl. Schnitzenbaum in mladi gospod Bonomo sta vodila konja.«⁴⁹

Po pričevanju *Slave*⁵⁰ naj bi pogrebne slovesnosti potekale v Gradcu, vendar je bil pokojni nadvojvoda v skladu s svojo oporoko⁵¹ pokopan v cerkvi benediktinskega samostana v Seckauu.⁵² Zatem *Slava* opiše splošna pravila ob pogrebi notranjeavstrijskih vladarjev: »Pri teh pogrebnih slovesnostih pa odposlanci kraljestev in dežel upoštevajo tale vrstni red: manjša deželanstva so na začetku, večja pa jim sledijo. Tako pridejo najprej Avstrija nad Anižo, Burgau, Kyburg, Pordenone, Ferrette, Habsburg, Alzacija, Slovenska marka, Tirolska, Moravska, Kranjska, Koroška, Štajerska, Avstrija pod Anižo, Češka, Ogrska, Rimsko cesarstvo.«⁵³

Pokojnikov najstarejši sin in prestolonaslednik nadvojvoda Ferdinand (III.) je bil še mladoleten in je študiral na jezuitski univerzi v bavarskem Ingolstadtu, kamor je odpotoval pol leta pred očetovo smrtjo, 11. januarja 1590.⁵⁴ Deželnoknežja protireformacija v notranjeavstrijskih deželah je zato nekoliko popustila in v nekaterih mestih so katoliškimi spet sledili protestantski sodniki.⁵⁵

Da bi vladni posli v notranjeavstrijskih deželah kljub izpraznjenemu prestolu nemoteno tekli, je v Karlovi oporoki določeni varuh notranjeavstrijskih dežel, cesar Rudolf II., potrdil tajne svetnike preminulega deželnega kneza in jim za »regentko« postavil Karlovo vdovo, nadvojvodinjo Marijo, ter skupaj z nadvojvodom Ferdinandom (II.) Avstrij-

sko-Tirolskim in bavarskim vojvodom Viljemom V. za gubernatorja notranjeavstrijskih dežel izbral nadvojvodo Ernesta.⁵⁶ *Slava* poroča: »Te visoke osebe so sicer prav dobro, voljno in prijazno sprejele to skrbništvo nad nadvojvodskim dedičem, a so izbrali in imenovali za pooblaščenega gubernatorja omenjenih dednih dežel nadvojvodo Ernesta Avstrijskega. Njegovim poverjenim komisarjem, namreč gospodu Janezu [Tavčarju], ljubljanskemu škofu in namestniku notranjeavstrijskih dežel, prav tako gospodu Volfu grofu Thurnu, deželnemu dednemu dvorniku na Kranjskem, deželnemu upravitelju, in gospodu Lavrenciju, opatu v Stični itd., so se častitljivi stanovi poklonili dne 24. marca leta 1592.«⁵⁷

Verjetno je v času do prihoda gubernatorja nadvojvode Ernesta⁵⁸ tekoče posle dednih dežel nekaj časa vodila nadvojvodinja Marija. Temu v prid govori dejstvo, da so kranjski deželni stanovi 3. decembra 1590 sestavili seznam kranjskih deželanov, ki je bil namenjen prav njej.⁵⁹

Takoj po gubernatorjevem prihodu pa so se začeli politični boji za potrditev verskih pravic iz graške in bruške verske pacifikacije. Štajerski deželni zbor je 5. februarja 1591 od gubernatorja nadvojvode Ernesta zahteval potrditev bruškega libela. Zbor se je nato razšel brez uspeha. Nadvojvoda Ernest pa je svoje komisarje poslal tudi v Celovec in Ljubljano, vendar dogovora o poklonitvi ni dosegel. Gubernator in stanovi so svoje predstavnike poslali k cesarju Rudolfu II. v Prago. Pogajanja so se nadaljevala naslednje leto; 7. februarja 1592 je bil sklican štajerski deželni zbor v Gradcu in stanovi so ponovno poslali pritožbe cesarju, ki je tokrat odločil, da do polnoletnosti nadvojvode Ferdinanda vse ostane tako, kot je bilo za časa nadvojvode Karla II., s čimer so stanovi dosegli začasno zmago. Bruška pacifikacija tako ni bila *de iure* potrjena, vendar so njena določila *de facto* veljala. Po mnenju Johanna Losertha tudi cesar Rudolf II. ni mislil, da bi verske koncesije pokojnega Karla II. morale še naprej veljati, vendar si je zaradi obrambe pred grozečo turško nevarnostjo v notranjeavstrijskih deželah hotel zagotoviti mir. Da designiranemu deželnemu knezu nadvojvodu Ferdinandu s priznanjem verskih pravic protestantskim stanovom ne bi prejudiciral pogajalskih izhodišč, za svojo odločbo ni hotel izdati nobenega pisnega

⁴⁷ Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 532–533.

⁴⁸ *Die Kaiser*, str. 519. Pri Valvasorju in Grudnu pa najdemo podatek, da naj bi Karl II. umrl 1. julija 1590 (Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 349; Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 349; Gruden, *Zgodovina*, str. 798).

⁴⁹ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 349; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 349.

⁵⁰ Avtor poglavja o Karlu II. je gotovo Erazem Francisci, saj v nekem komentarju zapiše: »... prav najbolj in najobirnije pa bo naš gospod glavni avtor o tem pripovedoval pod letopisi in vojnimi kronikami« (Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 346).

⁵¹ Hurter, *Geschichte, Erster Band*, št. LXXV, str. 525.

⁵² *Die Kaiser*, str. 519.

⁵³ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 349; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 349.

⁵⁴ *Die Kaiser*, str. 542.

⁵⁵ Gruden, *Zgodovina*, str. 798.

⁵⁶ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 235–236.

⁵⁷ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 351; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 351.

⁵⁸ Nadvojvoda Ernest (15. junij 1553, Dunaj–20. februar 1595, Bruselj), sin cesarja Maksimiljana II. (*Die Kaiser*, str. 526).

⁵⁹ Popis je naslovljen: »Durchleüchtigste Erzhörzogin, gnedigste Frau E. F. D. etc. sein unser geborsame hochfleisigste dienste in unterthenigkeit wolberait« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 290a, šk. 432). Po oceni Andreja Nareda je seznam, ki vsebuje 9 prelatov, 25 gospodov, 71 viteзов in opred ter 12 deželnoknežjih mest, realen spisek potencialnih udeležencev kranjskega deželnega zbora okrog leta 1590 (Nared, *Seznami kranjskega*, str. 324–326; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 47).

zagotovila.⁶⁰ Do dednih poklonitev je po dveh letih sporov naposled lahko prišlo; Kranjska se je komisarjem gubernatorja nadvojvoda Ernesta – ljubljanskemu škofu in notranjeavstrijskemu namestniku Janezu Tavčarju, deželnemu upravniku grofu Volfu Thurnu⁶¹ in stišskemu opatu Lavrenciju Zupanu⁶² – poklonila v Ljubljani 24. marca 1592.⁶³ Obe strani sta prisegli po protestantskem prisežnem obrazcu, pri Bogu in evangeliju, komisariji pa so morali priznati tudi izrecno pravico meščanstva do verske svobode.⁶⁴ V Perizhofferjevih registih zaključkov kranjskih deželnih zborov beremo, da je prišlo do ponovnih sporov glede vključitve verske pacifikacije v poklonitvene dokumente.⁶⁵

Ernestovo gubernatorstvo je bilo kratkotrajno. Spomladi 1593 so stanovi pričakovali, da bo v Ljubljani osebno odprl zasedanje deželnega zbora, vendar zaradi bolezni Kranjske naposled ni obiskal,⁶⁶ kmalu nato pa mu je španski kralj Filip II. po smrti Aleksandra Farneseja, vojvode Parme, zaupal namestništvo na (španskem) Nizozemskem. Zato je 23. septembra 1593 štajerskemu deželnemu zboru naznanil svoj odstop ter izrekel prošnjo, da ga nasledi nadvojvoda Maksimilijan,⁶⁷ administrator službe velikega mojstra v Prusiji, mojster nemškega viteškega reda v Nemčiji in Italiji.⁶⁸ Kljub nasprotovanju nadvojvodinje Marije so dvori varuhov notranjeavstrijskih dežel v Pragi, Münchnu in Innsbrucku Maksimilijana potrdili za novega gubernatorja. *Slava* glede Maksimilijana pravi: »Ta je še pod preostalo mladostjo pravega dednega kneza vladi teh dežel preslavno načeloval z nadvse hvalevredno skrbnostjo in prirojeno

milino. Njegovima komisarijema, namreč gospodu Janezu [Tavčarju], ljubljanskemu škofu, in gospodu Abaciju grofu Thurnu, so se kranjski deželni stanovi poklonili na deželnem zboru dne 8. novembra 1593.«⁶⁹

Dedna poklonitev Kranjske komisarijema nadvojvode Maksimilijana⁷⁰ ni potekala brez težav, saj so kranjski stanovi na pobudo deželnega upravitelja Jurija Khisla zaradi aretacije protestantskega ljubljanskega meščana Andreja Aleksandrina,⁷¹ ki ga je po naročilu notranjeavstrijske vlade dal zapreti grof Sigmund Thurn,⁷² odklonili dedno poklonitev nadvojvodovim komisarijem in zahtevali, da se Aleksandrina v dvanajstih dneh izpusti na svobodo.⁷³

⁶⁹ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 351; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 351.

⁷⁰ Nadvojvoda Maksimilijan III. (12. oktober 1558, Dunajsko Novo mesto–2. november 1618, Dunaj) je bil sin cesarja Maksimilijana II. (*Die Kaiser*, str. 527); bil je veliki mojster nemškega viteškega reda, leta 1587 ga je manjšina Sejma izvolila za poljskega kralja, vendar se je naslednje leto naslovu odrekel. Med letoma 1593 in 1595 je bil gubernator notranjeavstrijskih dežel, leta 1602 je postal regent na Tirolskem in grofijo leta 1612 prevzel kot deželni knez (AEIOU Austria-Forum, Maximilian III. der Deutschmeister. http://austriaforum.org/af/AEIOU/Maximilian_III._der_Deutschmeister%2C_Erzherzog (21. 4. 2015)).

⁷¹ Okoliščine aretacije Andreja Aleksandrina ostajajo nepojasnjene. Sklepamo lahko, da je aretaciji botroval spor med nadvojvodo Ernestom in Ljubljanci. Nadvojvoda je že junija 1592 od Ljubljancanov zahteval, naj za župana, mestnega sodnika in pisarja imenujejo katoličane (glej: Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 264–265).

⁷² Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 249.

⁷³ Perizhofferjev regist za leto 1594 poroča tudi o dedni poklonitvi nadvojvodu Maksimilijanu konec prejšnjega leta: »*Nachdeme Erzhörzog Ernst der Niderlandisch: und Burgundischen an dero statt aber Erzhörzog Maximilian das Gubernament diser N: O: Landen, angenomben, ist es ain fertig: 1593ten Jar zu abermälliger Erbhuldigung khamen, dependirt also dise Landtagshandlung respecto dises actu, vom 1593ten respectu der Hauptbewilligung aber, vom 1594ten Jar – Was massen aber diser Erbhuldigungs actus, wegen des, durch Herren Sig: Graven von Thurn, alß inhabern Veldes gehonglich angenomben: und ausser Landts verführten, Volgundts aber notes votens widerumben restituirten Andreen Alexandrin Burgern zu Laybach, sich gespäret, ...*« (ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 837, Peritzhoff: Regesten der Landtagsabhandlungen 1507–1698, 1592). Odklonitev dedne poklonitve je bila za deželnoknežje komisarije gubernatorja nadvojvode Maksimilijana verjetno sramotna in se je dobro vtisnila v spomin tako protestantskih kot katoliških veljakov Kranjske. Škof Hren je v svojem poročilu nadvojvodu Ferdinandu iz oktobra 1604, v katerem je plemstvu med drugim očital celo zločin razžalitve veličanstva, v četrti točki omenil tudi primer aretacije Andreja Aleksandrina in stanovsko odklanjanje dedne poklonitve. Po Hrenovem poročilu naj bi stanovi na pobudo takratnega deželnega upravitelja Jurija Khisla zavrnili poklonitev, če Aleksandrin ne bo izpuščen v dvanajstih dneh. Poleg tega je Hren navedel še stanovsko obrambo škofjeloških in blejskih protestantov (Glej: Dimitz, Urkunden, št. 234, str. 111). Tako se je oktobra 1604 dogodkov iz leta 1594 spominjal Hren: »... als sich in zeit deslandtsfürstlichen gubernaments unter der F. D' erzherzogen Maximilian Andreen Alexandrin, burgers zu Laybach, wellichen herr Sigmundt graf von Thurn, umb dass er ein chatollischer Bergamaschk, damals aber ein böser Lutheraner gewest, zu Assling aufheben und nach Spessa fübren lassen, auch der B. H' zueschicken wollen lassen, angenomben und seinetwegen, bis er auf freien fuess gelassen worden, den huldigungsactum

⁶⁰ Loserth, *Akten Ferdinand II.*, 2. Band, str. XVII.

⁶¹ Grof Volf Thurn je bil po Valvasorju XIV. deželni upravnik na Kranjskem in je to službo opravljal med letoma 1587 in 1592: »*XIV. Wolff / Graf von Thurn / Freyherr zu Creutz / Erb=Land=Hofmeister in Crain etc. Erb=Marschall der Fürstlichen graffschafft Görz etc. Lands=Verwalter in Crain etc. ist / nebenst Herrn Christoph Freyherrn von Auersperg / Erb=Land=Marschalln / und Erb=Cämmerern in Crain / und der Windischen Marck / Land=Verwesern in Crain etc. im Jahr 1582. Namens einer löblichen Landschafft in Crain / auf Augsburg / zu damaliger reichs=Versammlung / abgeordnet worden*« (Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 70).

⁶² Stiški opat Lavrencij Zupan (21. april 1580–26. december 1600) (Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 882, glej tudi: Mikuž, *Vrsta stiških opatov*, str. 61–65).

⁶³ Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 243; Gruden, *Zgodovina*, str. 799–800.

⁶⁴ Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 243.

⁶⁵ »*Vorhero aber ist wegen des Erbhuldigung actui, und darundter, wegen der, in der aufgesetzten Huldigungs Notten eingeführten religions pacifikation und der Burgerschaft, ein incident strit erregt worden, ist Endlich per resolutionem beygelegt, die Huldigungs Notten, ...*« (ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 837, Peritzhoff: Regesten der Landtagsabhandlungen 1507–1698, 1592). Povzetek poteka deželnih zborov glej: Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 235–243.

⁶⁶ Prav tam, str. 249; Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 264.

⁶⁷ Loserth, *Akten Ferdinand II.*, 1. Band, str. XX–XXI; Gruden, *Zgodovina*, str. 800.

⁶⁸ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 351.

Aleksandrin je izviral iz Bergama in je prestopil v protestantizem, kar je bil verjetno razlog, da ga je vlada ukazala zapreti in ga celo hotela izročiti Rimu.⁷⁴ Vlada v Gradcu je stanovskim zahtevam naposled popustila in Aleksandrin je bil izpuščen, stanovi pa so dedno poklonitev opravili 8. novembra 1593.⁷⁵ Slab mesec po dedni poklonitvi deželno knežjim komisarjem je cesar Rudolf II. 3. decembra 1593 v Pragi potrdil prej ločene privilegijske listine za Kranjsko, Slovensko marko in Metliko ter Istro in Kras, s čimer je bila pridružitvev omenjenih teritorijev Kranjski tudi pravno-formalno potrjena.⁷⁶

Ze pred poklonitvijo komisarijema nadvojvode Maksimilijana je 22. junija 1593 prišlo do bitke pri Sisku, ki je krščanski strani sicer prinesla veliko zma-

go, vendar sprožila trinajst let trajajočo tako imenovano »dolgo vojno« z Osmanskim imperijem. Habsburške čete zaradi pomanjkanja vojnega materiala, provianta in neodločnosti vodstva zmage pri Sisku niso izkoristile, nakar je sultan Murat III. cesarju Rudolfu II. napovedal vojno. S tem se je odprlo veliko bojišče, segajoče od Jadranskega morja na zahodu prek razkosanega ogrskega kraljestva do spodnjega toka Donave. Ze kmalu po vojni napovedi so osmanske sile prevzele pobudo na hrvaškem bojišču in zasedle Sisek. Poskus krščanskih čet, da bi leto kasneje ponovno osvojile Sisek in Petrinjo, je propadel, nato pa se je težišče vojaških operacij preselilo na Ogrsko, kjer so Turki še nadaljnji dve leti želi uspehe.⁷⁷

Po izbruhu nove vojne z Osmanskim imperijem se začne zbirati vojska po notranjeavstrijskih deželah, pomoč v četah pošljejo Tirolska, Bavarska, Avstrija in Salzburg, passauski škof prispeva denarna sredstva.⁷⁸ Cesar je za leto 1594 sklical državni zbor, ki je nato zasedal med 2. junijem in 19. avgustom 1594.⁷⁹ *Slava* poroča o udeležencih državnega zbora iz notranjeavstrijskih dežel: »Tako so tudi iz Štajerske, Koroske in Kranjske tja poslali določene osebe (namreč blagorodne gospode, gospoda Sigmunda Friderika barona Herbersteinina, deželnega glavarja na Štajerskem; gospoda Franza Kevenhüllerja z Eychelberga, barona na Ostrovici itd. in gospoda Jurija Khisla, barona Fužinskega in Konjiškega, deželnega upravitelja na Kranjskem itd.) in inštrukcijo in običajnimi kredenciali rimskocesarskemu veličanstvu in celotnim državnim stanovom, zlasti pa tudi vsem volilnim knezom, da bi jim predstavili napredujočo silo dednega sovražnika in jih zaprosili za nadvse nujno pomoč za izgon takšnega navala sovražnega nasilja.«⁸⁰

Na državnem zboru so dobili denarno pomoč za dobo šestih let.⁸¹ Poleg tega sta se poleti 1594 v Regensburgu sestala tudi šestnajstletni nadvojvoda Ferdinand, ki je tačas še študiral v Ingolstadt, in njegov šestindvajset let starejši bratranec, cesar Rudolf II., dejanski varuh Ferdinandovih notranjeavstrijskih dednih dežel. Cesar, ki mu je bil štajerski bratranec všeč, je Ferdinandu obljubil, da se bo lahko kmalu vrnil in prevzel oblast v svojem dominiju. Res je Ferdinand pet mesecev pozneje dobil dovoljenje za povratek v domovino.⁸² *Slava* nastop Ferdinandove vlade v notranjeavstrijskih deželah, ki je bila sprva še provizorična, komentira z besedami: »V naslednjem 1595. letu je spet prišlo do spremembe gubernatorstva. V maju tega istega leta je namreč nadvojvodo Maksimilijana njegov brat, cesar Rudolf, imenoval na bojni pohod proti dednemu sovražniku na Ogrskem in za vodenje tamkajšnjega generalata; medtem pa vladanje

zu nit kleiner verschimpfung der anwesunden k. gesandten und allerding beschlossenermassen zugerichten apparatis in die 12 tag nach einander mit grosser verwaigerung und ungehorsamb, desen dan herr Georg Khisl als landtsverweser maister ursacher gewest, procrastinirt und sich damalen einer ainzigen person, ...« (Loserth, *Akten Ferdinand II.*, 2. Band, št. 1632, str. 383–384).

⁷⁴ Dimitz navaja, da naj bi bil Andrej Aleksandrin ljubljanski župan (Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 249), medtem ko v tabelah ljubljanskih županov in sodnikov pri Vladislavu Fabjančiču nastopa le kot mestni sodnik med letoma 1591 in 1592 (Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 20–21). Fabjančič je spisal tudi krajši življenjepis Andreja Aleksandrina. Ta je izviral iz okolice Bergama in se v ljubljanskih sodnih zapisih prvič pojavi leta 1570. Po poklicu je bil trgovec s suknom. Ker je prestopil v protestantizem, je bil leta 1593 aretiran in grozilo mu je, da bo izročen rimski inkviziciji, do česar zaradi odločnega posega stanov ni prišlo. Ob začetku dela protireformacijske komisije v Ljubljani se je spreobrnil v katolištvo in umrl leta 1606 (Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 258–262). Možno je tudi, da mu je bilo leta 1580 podeljeno kranjsko deželanstvo (v Schiviz von Schivizhoffnovem seznamu se omenja le priimek Alexandrin, glej: Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 496).

⁷⁵ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 249–250.

⁷⁶ Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60. V Valvasorjevi *Slavi* (avtor teh vrstic bi utegnil biti Francisci) beremo, da naj bi cesar kranjske privilegije potrdil šele naslednje leto na državnem zboru v Regensburgu. Citat: »Medtem ko je potekal ta državni zbor, je najspostiljiveje omenjeno cesarsko veličanstvo potrdilo bvalno pridobljene prastare privilegije vojvodine Kranjske in njenih inkorporiranih gospostev Slovenske marke, Metlike, Istre in Krasa, in sicer je to podkrepilo s krasno, povsem zlato bulo z lastno cesarsko ročno signaturo. Tako je te svoboščine podpisal tudi mainiški volilni knez kot veliki kancler v Nemčiji. To se poprej tej vojvodini Kranjski kakor tudi obema drugima deželama, Štajerski in Koroski, nikoli ni zgodilo, tako da je tokrat bilo prvič. Potemtakem je naši domovini v toliko tudi v veselje in čast, da nas štejejo tudi med stanovitne častite nemške dežele in prištevanjo k tistim, ki spadajo pod protekcijo in zaščito Rim. Cesarstva« (Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 352). Dimitz to zavrača: »Der Kurfürst von Mainz als Erzkanzler des Reichs unterzeichnete diese urkunde, was unseren Chronisten zu der Bemerkung veranlasst« (Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 250 – glej opombo št. 2). Vendar nato *Slava* dve strani kasneje navaja: »Ampak cesar Rudolphus II. kot vrhovni skrbnik nadvojvode Ferdinandina je podkrepil privilegije (posebne pravice in svoboščine) vojvodine Kranjske ter Slovenske marke, Metlike in Istre v Pragi dne 3. decembra. In to potrditev so podpisali Wolfgangus, mainiški nadškof, Job. W. Reymund in J. Engelhofer« (Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 354). Na podlagi obeh citatov iz *Slave* bi lahko skleпали, da je cesar kranjske privilegije na državnem zboru v Regensburgu leta 1594 le podelil predstavnikom de-

⁷⁷ Simoniti, *Fanfara nasilja*, str. 97–98.

⁷⁸ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 352.

⁷⁹ *Die Reichsversammlungen 1556–1662*, str. 6.

⁸⁰ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 352; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 352.

⁸¹ Prav tam, str. 352.

⁸² *Die Kaiser*, str. 542.

teh notranjeavstrijskih dežel zaupal mlademu nadvojvodi Ferdinandu, poleg tako ali tako pripadajoče vlade in komore, skupaj z vojaškimi zadevami v Slavonško-brvaški krajini (vendar s tem, da naj bi se v najpomembnejših pravosodnih, komornih in vojaških zadevah pridobila cesarskega veličanstva premilostna resolucija), in mu dodelil tudi gospoda Ruprehta barona Eggenberga kot vrhovnega generalpolkovnika.⁸³

Ferdinand je iz Ingolstadta krenil na pot preko Münchna in marca 1595 prispel v Gradec, kjer so ga stanovi slavnostno sprejeli.⁸⁴ Po povratku je mladi nadvojvoda sprva zavladal kot začasni vladar svojih dednih dežel, ko pa je 9. julija 1596 dopolnil osemnajsto leto starosti, je bila pot dednim poklonitvam in prevzemu dejanske oblasti prosta. V letih 1595 in 1596 so tudi združene krščanske sile dosegle več zmag nad Turki, tako so se v habsburških rokah ponovno znašle trdnjave Sisak, Petrinja in Brest, s čimer je bilo na hrvaško-slavonskem bojišču doseženo ravnotežje.⁸⁵ Več zmag pa so združene avstrijske čete, kljub težkemu porazu pri Egerju 26. oktobra 1596, dosegle tudi na Ogrskem.⁸⁶

Medtem so se politično-konfesionalne razmere vse bolj zaostrovale. Na Kranjskem so imeli protestanti iz vrst deželni zbor 18. junija 1596 celo ločen deželni zbor in oblikovali tudi svoj odbor. Perizhofferjeva *Carnioliae pragmatica* navaja, da so v protestantskem deželnem odboru sedeli: deželni upravnik Nikolaj Bonomo, Ludvik Thurn, deželni upravitelj Jurij Khisl, Herbard Auersperg, Andrej Paradeiser, Ditrih Lamberg, Ludvik Sauer, Kristof Moscon, Janez Bonomo, Aleksander Paradeiser, generalni prejemnik Sigersdorf, Maks Gall, gospod Raunach, gospod Neuhaus, kranjski mestni sodnik ter predstavniki Novega mesta.⁸⁷ Vprašanje ločenega protestantskega deželnega zbora na Kranjskem leta 1596 ostaja odprto, ne vemo še, ali je šlo zgolj za neformalno srečanje najpomembnejših protestantskih članov kranjskih deželni zborov ali pa za dejansko shizmo kranjskega deželnega zbora na konfesionalni osnovi.⁸⁸ V času gubernatorstva je kljub začetni omilitvi razmer v številnih mestih in trgih Kranjske protireformacija napredovala. Po oceni Augusta Dimitza v tem času sicer še ni dosegla popolnega uspeha, vendar je pripravila teren za temeljito »restavracija katolicizma«.⁸⁹

Pri dednih poklonitvah je bila kot vedno tudi tokrat prva Štajerska, potek poklonitve in deželnega zbora v Gradcu pa je bil pomemben tudi za koroške in kranjske stanove.⁹⁰ Cesar Rudolf II. je 14. oktobra za 2. december razpisal štajerski poklonitveni deželni zbor ter nato 1. decembra imenoval komisarje, ki so ga zastopali pri poklonitvah.⁹¹ Štajerski deželni zbor se je naposled zbral 4. decembra 1596, cesarski svetniki so stanovom predložili kredenčna pisma in inštrukcijo. Štajerci so 10. decembra o poteku dogodkov obvestili svoje koroške in kranjske kolege.⁹² Ferdinand je na pogajanjih s štajerskimi stanovi odločno zavrnil vsakršno razpravo o verskih zadevah, dokler stanovi ne opravijo svoje dedne poklonitve.⁹³ Ti so naposled popustili. Tako je 12. decembra 1596 prišlo do dedne poklonitve štajerskih stanov v Gradcu, ne da bi bil novi deželni knez stanovom obljubil spoštovanje verskih pravic.⁹⁴ O poteku dedne poklonitve so štajerski poverjeniki naslednji dan, 13. decembra, pisali v Celovec in Ljubljano ter poudarjali, da je Ferdinand potrdil njihove »pravice, svoboščine in hvalevredne običaje«.⁹⁵ Dejansko pa nadvojvoda ni potrdil bruske verske pacifikacije iz leta 1578, ampak je zavrnil njeno protestantsko razlago, po kateri naj bi bruski dogovor sodil med tradicionalne pravice dežele, ter sledil razlagi svojega očeta, da določila pacifikacije ne vežejo njegovega naslednika. Za presenetljivo hitro podreditev štajerskih stanov Ferdinandovim zahtevam Robert Bireley vidi dva razloga. Prvi naj bi bil stanovsko predvidevanje, da bo Ferdinand, ki je v svojih deželah v praksi še spoštoval koncesije za pripadnike augsburške veroizpovedi, toleranco ohranil tudi v bodoče; poleg tega obstaja možnost, da je njegov zastopnik v deželnem zboru stanovom naznačil, da bo čas za diskusijo o verskih vprašanjih po dedni poklonitvi. Drugi razlog naj bi bil po Bireleyjevem mnenju strah stanov pred turško nevarnostjo zaradi »dolge vojne«, pred morebitnim kmečkim uporom, ki ga je še podkrepil kmečki upor v Avstriji nad Anizo, ter nenazadnje teološki nazori trpeče pokorščine.⁹⁶

Razplet dedne poklonitve na Štajerskem je bil v marsičem odločilen tudi za potek dogodkov na Koroškem in Kranjskem. Naslednji so se 28. januarja 1597 poklonili Korošci; to je bila zadnja koroška dedna poklonitev, ki je potekala pri vojvodskem prestolu na Gosposvetškem polju, zatem so vse dedne

⁸³ Valvasor, *Die Ebre*, X, str. 352–353; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 352–353.

⁸⁴ *Die Kaiser*, str. 542.

⁸⁵ Simoniti, *Fanfare nasilja*, str. 100.

⁸⁶ Dimitz, *Kurzgefaste Geschichte*, str. 80; Simoniti, *Fanfare nasilja*, str. 100.

⁸⁷ Peritzhoff v *Carnioliae Pragmaticae* piše, da so 18. junija 1596 protestanti imeli svoj ločen deželni zbor in odbor: »... unter 12. Junii haben die lutherische, und Evangelische Stände Separatim, ihre Landtäg, und ausschus gehalten, ...« (ARS, AS 2, 1. reg., š. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I.*, Prot. 7, § 15); glej tudi: Dimitz, *Urkunden*, št. 161, str. 94.

⁸⁸ Glej: Kočevar, *Patent nadvojvode*, str. 38–39.

⁸⁹ Za potek protireformacije na Kranjskem v času od smrti nad-

vojvode Karla II. leta 1590 do dedne poklonitve nadvojvodu Ferdinandu glej: Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 254–267; Dimitz, *Kurzgefaste Geschichte*, str. 80–81.

⁹⁰ Loserth, *Akten Ferdinand II.*, 1. Band, str. XXXIII.

⁹¹ Prav tam, str. XXXII.

⁹² Prav tam, št. 302, str. 221.

⁹³ Bireley, *Ferdinand II.*, str. 22.

⁹⁴ Opis štajerske dedne poklonitve, glej: Franzl, *Ferdinand II.*, str. 37; Bireley, *Ferdinand II.*, str. 23–24.

⁹⁵ Glej: Loserth, *Akten Ferdinand II.*, 1. Band, št. 303, str. 222–223.

⁹⁶ Bireley, *Ferdinand II.*, str. 22.

poklonitve potekale v deželni hiši v Celovcu.⁹⁷ Tudi tu so stanovi novemu deželnemu knezu izročili svoje verske pritožbe, vendar si je Ferdinand njihovo reševanje pridržal za kasnejši čas.⁹⁸

Istega dne, 28. januarja 1597, ko je na Koroškem potekala dedna poklonitev, je bavarski vojvoda Viljem V. pisal (svojemu nečaku in kasnejšemu svaku) nadvojvodu Ferdinandu in hvalil njegove namerе v zvezi z verskimi razmerami v notranjeavstrijskih deželah ter dodal, da bo za doseg cilja sicer potrebno veliko truda, vendar nadvojvodo čaka bogato plačilo.⁹⁹

Dedna poklonitev v Ljubljani

Štajerski poverjeniki so 29. decembra 1596 pisali Kranjcem in jih obvestili o poteku dedne poklonitve. Ta naj bi potekala skoraj enako kot leta 1564, ko so se notranjeavstrijske dežele poklonile Ferdinandovemu očetu Karlu II. Štajerci so bili z razpletom dogodkov očitno zadovoljni in so poročali, da so nadvojvodu pred dedno poklonitvijo ponižno izročili pisanje o verskih zadevah ter da so tudi cesarski svetniki in poslaniki stanovom zagotovili, da bodo poskrbeli, da bo cesar rešil verske pritožbe, ki so mu jih bili poslali.¹⁰⁰

Januarja 1597, ko je Ferdinand pripotoval na Koroško, so se na Kranjskem začele priprave na dedno poklonitev. V stanovskem registraturnem protokolu najdemo notico, da so stanovi grofu Janezu Ambrožu Thurnu poslali prepis dokumentov, povezanih z dedno poklonitvijo iz leta 1564, in ga prosili za odgovor.¹⁰¹ Stanovi so se na zelo izobraženega grofa Janeza Ambroža Thurna bržkone obrnili zaradi njegovih dobrih povezav z dvorom pokojnega deželnega kneza nadvojvode Karla II. in uglednih služb, ki jih je opravljal tako na dvoru kot v deželi, bil je namreč tajni svetnik, dvorni maršal,¹⁰² kranjski deželni upravitelj (1575–1580)¹⁰³ in kranjski deželni glavar (1585–1592),¹⁰⁴ za povrh je imel še posesti na Koroškem in je verjetno poznal tudi tamkajšnjo politično klimo.¹⁰⁵ Poleg tega je Janeza Ambroža Thurna cesar Rudolf II. imenoval za svojega deželnozborskega komisarja.¹⁰⁶

V stanovskem registraturnem protokolu lahko najdemo še zapis o tem, da so se stanovi Scheyerjem zahvalili za posredovane dokumente v povezavi z dedno poklonitvijo deželnemu knezu.¹⁰⁷

V Ljubljano sta 21. januarja 1597 prispela prva jezuita, Mihael Poldt in Kristof Ziegelfest. Osem dni sta stanovala v škofijskem dvorcu, nato pa sta se preselila v nekdanji frančiškanski samostan.¹⁰⁸ Jezuita sta se kmalu po svojem prihodu vključila v politično življenje Kranjske. Marca sta v Ljubljano prispela še dva jezuita in tako je kolegij Družbe Jezusove, ki se je od maja naslednjega leta dalje razvijal pri cerkvi sv. Jakoba ob Špitalskih mestnih vratih, kmalu postal eden od nosilcev protireformacije in katoliške obnove v deželi.¹⁰⁹ Jezuitski letopis komentira konfesionalne razmere v deželi leta 1597: »*Naš prihod in naša navzočnost v Ljubljani sta dvignila srca katoličanov, ki so ne le v mestu, marveč v vsej deželi že skoraj povsem obupali, upornost krivo vercev pa se je uklonila v tolikšni meri, da so se sami čudili sebi in katoličanom, češ če se je samo v dveh letih katoliška stvar tako okrepla, bo v Ljubljani in na Kranjskem luteranstvu odklenkalo. Tudi kmetje se veselijo, da morejo spet opravljati svoje pobožnosti z dvignjenimi križi, ne da bi se jim kdo posmeboval in na njihova bandera pljuval ali jih obmetaval z blatom.*«¹¹⁰

Kranjski deželni stanovi so nato 24. januarja sklenili, da bodo Ferdinandu in njegovemu spremstvu odjezdili naproti do deželne meje: deželni glavar baron Jurij Lenkovič,¹¹¹ deželni upravitelj Jurij Khisl s Fužin,¹¹² grof Ahacij Thurn (brat zgoraj omenjenega Janeza Ambroža Thurna in eden najbolj gorečih protestantov na Kranjskem),¹¹³ deželni maršal (baron Herbard Auersperg),¹¹⁴ stiški opat Lavrencij Zupan, kostanjeviški opat Tomaž Jernej,¹¹⁵ Nikolaj Egkh in

⁹⁷ Za opis dedne poklonitve na Koroškem glej: Gruden, *Zgodovina*, str. 816.

⁹⁸ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 269; Loserth, *Akten Ferdinand II., 1. Band*, str. XLII.

⁹⁹ Loserth, *Akten Ferdinand II., 1. Band*, št. 310, str. 227.

¹⁰⁰ Prav tam, št. 307, str. 224.

¹⁰¹ »Dem Herrn Graff Hanns Ambrosen von Thurn werden die Erbhuldigungs Acta Anni 64.te abschrifflich Communicirt, und er umb Correspondenz gebetten« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 108v).

¹⁰² Preinfalk, *Groffe Thurn-Valsassina*, str. 249–251.

¹⁰³ Valvasor, *Die Ebre*, IX, str. 76.

¹⁰⁴ ARS, SI AS, 730, Gospostvo Dol, fasc. 80, Landeshauptleute in Krain.

¹⁰⁵ Preinfalk, *Groffe Thurn-Valsassina*, str. 249–251.

¹⁰⁶ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, *Gewaltbrief per Erbhuldigung*.

¹⁰⁷ »Dankbrieff an die von Scheyr wegen denen Communcierten Iren Fur: Dur: Erbhuldigungs Actum betreffenden Schrifften« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 108v).

¹⁰⁸ Fabjančič, *Ljubljanski sodniki, 2. zvezek*, str. 280.

¹⁰⁹ Glej: Dolinar, *Vloga in pomen*, str. 9–13.

¹¹⁰ *Historia annua*, str. 23.

¹¹¹ Jurij Lenkovič je bil kranjski deželni glavar med letoma 1593 in 1602 (ARS, SI AS, 730, Gospostvo Dol, fasc. 80, Landeshauptleute in Krain).

¹¹² Jurij Khisl je bil deželni upravitelj med letoma 1592 in 1599 (Valvasor, *Die Ebre*, IX, str. 76).

¹¹³ Preinfalk, *Groffe Thurn-Valsassina*, str. 249–251.

¹¹⁴ Baron Herbard Auersperg s Turjaka (Turjak, 4. oktober 1574–Ljubljana, 24. marec 1618) je bil vrhovni dedni deželni komornik in vrhovni dedni deželni maršal na Kranjskem in v Slovenski marki, leta 1594 je bil tudi kranjski deželni upravitelj (Preinfalk, *Auerspergi*, str. 446). Bil je eden najpomembnejših protestantskih veljakov na Kranjskem v svojem času; 13. marca 1599 se je med zasedanjem deželnega zbora zapletel v incident s katoliškim deželnim vicedomom Jožefom pl. Rabatto, ki je Auersperga napadel s sabljo in bil nato izključen iz deželnega zbora (primerjaj dve poročili, protestantsko: ARS, AS 2, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica, Pars I*, Prot. 7, § 52; in katoliško: *Historia annua*, str. 28).

¹¹⁵ Tomaž Jernej, kostanjeviški opat (2. maj 1593–po 10. aprilu 1597) (Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 496).

Jurij Andrej Katzianer.¹¹⁶ V registraturnem protokolu najdemo tudi podatek, da so stanovi o tej odločitvi pisno obvestili stiškega opata in ostale določene za nadvojvodov sprejem na koroški meji.¹¹⁷

Nato so stanovi grofa Janeza Ambroža Thurna prosili, naj poroča o vsebini pogajanj pred dedno poklonitvijo na Koroškem.¹¹⁸ Možno je, da je bil Janez Ambrož Thurn ne le cesarski deželnozborski komisar, temveč tudi član koroških stanov, saj je v letih 1584 in 1585 kupil koroška urada Železno Kaplo in Kamen v Podjuni.¹¹⁹ Poleg tega so kranjski stanovi očitno večkrat pisali Koroščem glede tega, kaj nameravajo pripraviti za pogostitev in počastitev deželnega kneza.¹²⁰

Temu je sledila ponovna zahteva deželanom, ki so bili določeni, da bodo jezdili nadvojvodu naproti.¹²¹ Korošci so nato Kranjcem odgovorili, da ne nameravajo prirediti banketa ter da bodo Kranjcem poslali dokumente svoje dedne poklonitve.¹²² Koroški odgovor glede banketa je nekoliko nenavaden. Morda je bila z banketom mišljena posebna slavnostna pojedina v Celovcu, do katere res ni prišlo, po drugi strani pa vemo, da sta koroški dedni poklonitvi na Gosposvetskem polju 28. januarja 1597 sledila *Te deum* in obed pri Gospe sveti.¹²³

Verjetno so se priprave na dedno poklonitev na Kranjskem nekoliko zavlekle, saj so stanovi grofa Janeza Ambroža Thurna še januarja prosili, naj pri deželnem knezu doseže, da bo Celovec zapustil en dan kasneje.¹²⁴ Grof Janez Ambrož Thurn je nato stanovom poslal svoje mnenje o tem, kako naj bi po-

tekala pričakanje deželnega kneza in dedna poklonitev.¹²⁵ Potem pa se je njegov brat, grof Ahacij Thurn, stanovom pisno opravičil, da zaradi slabosti ne bo mogel jezditi nadvojvodu naproti.¹²⁶ Slabost Ahacija Thurna je bila verjetno le kratkotrajna, saj se je nato 10. februarja energično udeležil razprave v deželnem zboru. Poleg Thurna se je za odsotnost na bližajoči se dedni poklonitvi opravičil tudi Janez Jakob Edling¹²⁷ in kot razlog navedel službene obveznosti pri (notranjeavstrijski) vladi (v Gradcu).¹²⁸

Nato registraturni protokol poroča, da so stanovi grofu Ahaciju Thurnu v korekturo poslali koncept dedne poklonitve.¹²⁹ Na podlagi te notice lahko sklepamo, da je bil med ključnimi političnimi osebnostmi dežele.

V začetku februarja so se stanovi odločili, da bo banket v deželni hiši. Kot dokazuje notica v registraturnem protokolu, je na temo pogostitve med deželani in stanovskimi organi potekala korespondenca, saj protokol poroča, da so stanovi v zvezi s tem dobili več poslanic in odgovorov.¹³⁰

Ferdinandov prihod v Ljubljano

Ferdinand je s svojim spremstvom naposled prišel v Ljubljano v začetku februarja, točni datum njegovega prihoda bi utegnil biti sobota, 8. februar.¹³¹ Ferdinandovo ožje spremstvo so sestavljali: njegova mati nadvojvodinja Marija, mlajša brata nadvojvoda Maksimilijan Ernest (1583–1616) in Leopold (1586–1632)¹³² ter sestre nadvojvodinje Gregorija Maksimilijana (1581–1597) in Margareta (1584–1611), medtem ko je nadvojvodinja Eleonora (1582–1620), ki je tudi bila del spremstva, na Koroškem

¹¹⁶ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 270.

¹¹⁷ »An herrn Abbe zu Sittich per Iren Für D: entgegenritt. Insimili an die andere herrn und Landleit so darfur deputiert werden« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109r).

¹¹⁸ »Herr Hanns Ambros G: von Thurn, wiert umb Communicirung denen zu Clagenfurt vudter wehrender Erbhuldigung fürgelassenen Handlung zu dieser E. Er: Landschafft nachrichtung gebetten« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109r).

¹¹⁹ Janez Ambrož Thurn je nato leta 1601 od nadvojvode Ferdinanda kupil še gospostvo Pliberk na Koroškem in gospostvo Radovljica na Kranjskem (Preinfalk, Grofje Thurn-Valsassina, str. 250).

¹²⁰ »An die von Khärndten nochmals umb bericht, was sy wegen haltung der Fur: Malzeit, und verehrung zuthuen gesinnet« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109v).

¹²¹ »Erforderung etlicher Herrn und Landtleüt zu Iren Fur: Dur: entgegenritt« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109v).

¹²² »Die von Khärndten beantworten, das sy von kheimem Pankhet; des sy Iren Fur: Dur: zualten gesinnet, wißen: die Erbhuldigungs schriften aber ebist herein Communicieren wollen« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109v).

¹²³ Gruden, *Zgodovina*, str. 816.

¹²⁴ »Ersuechschreiben an Herr Hanns Ambrosen v. Thurn: bey Iren Fur: Dur: zu intercediren, damit dero Aufbruch von Clagenfurt umb einen Tag spötter beschehe« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109v).

¹²⁵ »Herr Hanns Ambros von Thurn bericht wie der entgegenritt Iren Fur: Dur: und die Erbhuldigung anzustellen wäre« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 109v).

¹²⁶ »Herr Ahaz von Thurn endtschuldigt sich, das er zum Fürstlichen entgegenritt, schwaheit halber: nicht erscheinen müge« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 110r).

¹²⁷ Janez Jakob Edling je bil kranjski deželni upravitelj med letoma 1599 in 1611 (Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 76).

¹²⁸ »Herrn Hanns Jacoben von Edlings entschuldigung, das er zu der Landsfürstlichen Erbhuldigung seines Regierung dinsts halber nicht erscheinen möge etc.« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 110r).

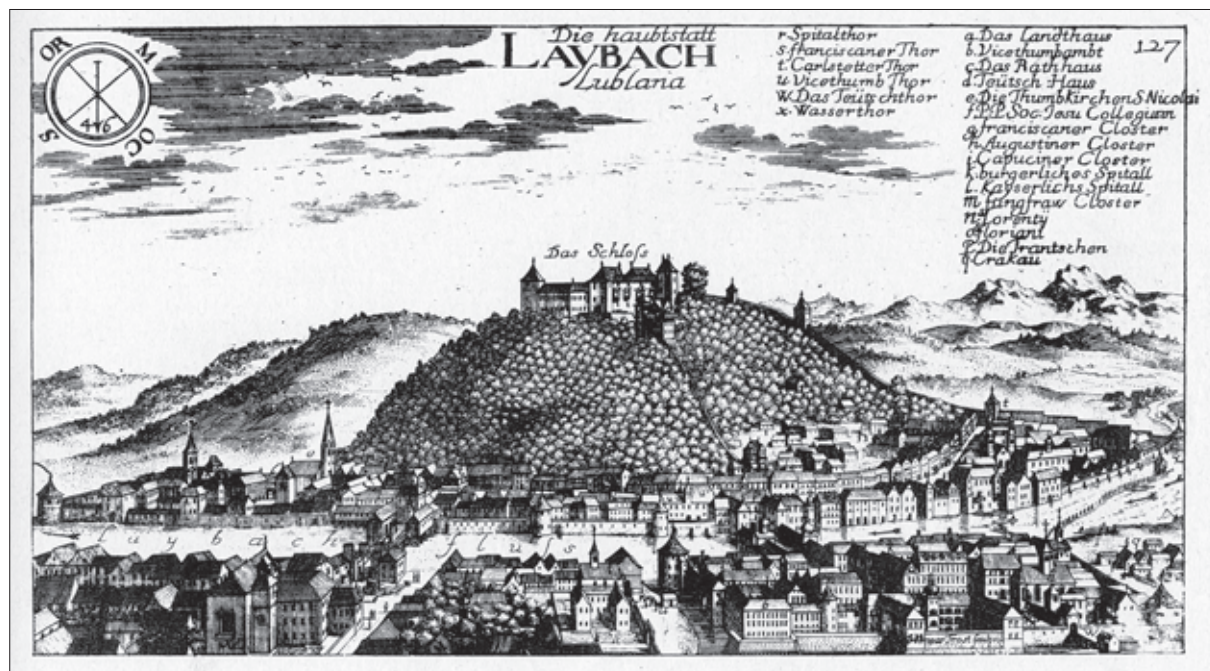
¹²⁹ »Dem Herrn Achazien G: von Thurn wirt das Concept wegen angeunder Erbhuldigung Communicirt, und zur Correctur überschickt« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 111r).

¹³⁰ »Etliche Mißiuen und Andworten darauff, das Fürstliche Pankhet, so albie im Landhaus gehalten worden, betreffend« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 9–11, šk. 857, Registratursprotokol 10 (1594–1597), fol. 111v).

¹³¹ Podatek, da je nadvojvoda Ferdinand v Ljubljano prispel 8. februarja, je mogoče najti le pri Fabjančiču (*Ljubljanski sodniki*, 2. zvezek, str. 280), Valvasor (*Čast in slava*, X, str. 353), Dimitz (*Geschichte Krains, III. Theil*, str. 269–270) in Gruden (*Zgodovina*, str. 816) o tem ne poročajo.

¹³² Bireley, *Ferdinand II*, str. 23.

Valvasorjeva veduta Ljubljane iz sedemdesetih let 17. stoletja
(Valvasor, *Topographia Ducatus Carniolae moderna*, št. 127).¹³⁹

zbolela za noricami in ostala tam.¹³³ Poleg nadvojvod in nadvojvodinj so bili v spremstvu tudi cesarski komisarji: koroški deželni glavar grof Janez Ortenburg, »gospod Hagen« in cesarski dvorni svetnik doktor Michael Eheheimb (Eham)¹³⁴ ter deželnoknežja komisarja, bavarski knežji svetnik in kancler v mestu Landshut Johann Dornspenger in svetnik dvorne komore Herman Attems. Po pričevanju *Slava* so visoki gostje ob prihodu najprej obiskali vse ljubljanske cerkve.¹³⁵ Dimitz navaja, da se je nadvojvoda nastanil v škofijskem dvorcu, kjer je prenočeval in kjer je nato potekala tudi dedna poklonitev.¹³⁶ *Slava* sicer izrecno ne poroča, da bi deželni knez prenočil v škofijski palači,¹³⁷ vendar temu v prid govorita dve dejstvi, namreč da je tam 13. februarja potekala dedna poklonitev in da je nato 18. februarja tam Markvard Egkh priredil viteške igre.¹³⁸

¹³³ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353; Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 270.

¹³⁴ Drugi viri ga imenujejo tudi Michael Oeham ali Michael Ehem.

¹³⁵ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

¹³⁶ Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 271.

¹³⁷ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

¹³⁸ Prav tam, str. 354.

¹³⁹ Valvasorjeva veduta prikazuje Ljubljano konec sedemdesetih let 17. stoletja. Podoba kranjske prestolnice se od leta 1597, ko je sem prispel nadvojvoda Ferdinand, da bi sprejel dedno poklonitev kranjskih stanov, do druge polovice 17. stoletja ni bistveno spremenila. V osemdesetih letih, ki so pretekla od poklonitve leta 1597, je mesto sicer pridobilo nekaj novosti, kot so nova jezuitska cerkev in kolegi, kapucinski samostan in dozidava škofijskega dvorca, vendar so korenite arhitekturne spremembe Ljubljano doletele šele v času baro-

Odrptje deželnega zbora (ponedeljek, 10. februar)

Kranjski deželni zbor je začel zasedati 10. februarja ob 8. uri v deželni hiši.¹⁴⁰ Po pričevanju deželnozbornskega protokola so se na poklonitvenem zboru »in grossen anzall« zbrali kranjski deželni stanovni, vendar njihovega točnega števila ne poznamo, saj protokol ne vsebuje prezenčne liste.¹⁴¹ Sklepamo lahko le, da se je poklonitvenega deželnega zbora, kot je bilo običajno ob takšnih slovesnostih, še zlasti če je v Ljubljano prišel tudi deželni knez osebno, udeležilo večje število deželanov, kot se jih je zbralo na običajnih deželnih zborih. Po oceni Matevža Koširja se je kranjskih deželnih zborov v drugi polovici 16. stoletja v povprečju udeleževalo po petdeset deželanov (medtem ko je znan podatek, da se jih je dedne poklonitve leta 1652 udeležilo 110).¹⁴² Kljub temu da število udeležencev poklonitvenega deželnega zbora leta 1597 ni znano, pa na podlagi popisa kranjskih deželanov, ki je po ukazu nadvojvodinje Marije nastal decembra 1590, poznamo točno število oseb, ki so bile v tem času upravičene do udeležbe na kranjskem deželnem zboru. Seznam, ki je po oceni Andreja Nareda realen spisek potencialnih udeležencev kranjskega deželnega zbora okrog leta

kizacije na prelomu 17. in 18. stoletja (Valvasor, *Topographia*, št. 127).

¹⁴⁰ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotokol No. 7, fol. 261r.

¹⁴¹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotokol No. 7, fol. 261r.

¹⁴² Košir, *Stanovska uprava*, str. 27.

Anonimni avtor: Cesar Ferdinand II. (NMS, Grafični kabinet, inv. št. G-596, foto: Tomaž Lauko).

1590,¹⁴³ je torej nastal sedem let pred dedno poklonitvijo, vendar lahko sklepamo, da se število članov stanov v sedmih letih od nastanka seznama do dedne poklonitve ni bistveno spremenilo. Kranjske stavove je potemtakem sestavljalo 117 deželanov, od tega 9 prelatov v prvi kuriji,¹⁴⁴ 25 gospodov v drugi kuriji,¹⁴⁵

71 vitezov in oprod v tretji kuriji¹⁴⁶ ter predstavniki 12 deželnoknežjih mest v četrti kuriji.¹⁴⁷

Protokol poroča, da so zasedanje v imenu cesarja in knezov soskrbnikov odprli cesarski in deželno-knežji komisarji: grof Janez Ambrož Thurn, grof Ja-

Thurn etc.; Herr Wolf Engelbrecht Freyherr zu Auersperg etc. Vß-cokken baubtmann. etc.; Herr Hanns Jacob von Lamberg freyherr zum Stain und Guettenberg. etc.; Herr Hanns Khobenzl freyherr etc. und Ritter; Herr Hanns Khisl freyherr etc. und Ritter; Herr Georg Khisl freyherr etc.; Herr Wolf von Schnitzenbaum freyherr etc.; Herr Lorenz freyherr zu Egg etc.; Herr Nicolaß, Wolf und Georg freyherr zu Egg etc. gebrüeder; Herr Volkhard Freiherr zu Egkh; Herr Hanns Wilhelbm von Schnitzenbaum freyherr etc.; Herr Hanns von Lamberg Herr zum Saunstain etc.; Herr Dietrich von Lamberg herr zum Saunstain; Herr Wolf Englberg und Wilhelbm von Auersperg Herr zu Schönberg etc. gebrüeder; Herr Georg Lenkhoutsch freyherr etc.; Herr Joseph von Lamberg freyherr zu Orttnegg und Ottenstain etc.» (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 290a, šk. 432, Verzeichnus der Herren vnd Landleüth von allen vier Stenden des Fürstenthumbs Crain so zu Einem Landtag fürnemlich zuerfordern, fol. 964–966).

- ¹⁴⁶ Vitezi in oprede: »Franz Christoph Gall zum Ruedolphs-egg und Weixelbach.; Adam Rauber zum Weinegg und Kreid-berg; Philipp und Joseph von Sigersdorf zu Großwinklern und Schrottenthurn etc. gebrüeder.; Nicolaß Bonnhom zum Wolfsbüchl und Mansburg; Andre und Lorenz Paradeiser zu Neuhaus und Gradisch; Fridrich von Wernegg zum Willingrain; Franz Gall zum Gallstain und Lueg; Maximilian Gall zum Ruedolphsegg und Mareitsch; Christoph von Obritschan zu Altenburg; Hanns Georg und Wilhelm von Lamberg zum Rottenbübl und Habach; Erasm und Hanns von Scheyer zur Ainod und Stegberg; Wilhelm und Franz von Hochenwart zu Gerlachstain; Wolf von Neuhaus zu Neukhoff; Georg Barbo zum Guettenegg und Waxenstain; Georg von Rain zum Starmall; Jacob Cosmus und Hanns die Galln zum Grafenweeg, gebrüeder; Jobst Jacob von Gallenberg zum Galenstain; Hanns Ludwig Saur zu Trefen; Hanns von Wernegg zu Freyhof; Wolf von Wernegg zu Arch; Leopold Raimschüßl zum Willdenegg; Jacob von Purkstatt zu Purkstal; Franz und Constantin Wagen zum Wagensperg; Hainrich von Edling; Andre und Philipp von Raunach zu Raunach gebrüeder; Georg Andre Kazianer zu Figau; Jobst und Christoph Mordachs zum Grobn gebrüeder; Daniel Gall zu S. Georgenperg; Andre Apfaltrer zu Ray und Slatenegg; Andre Apfaltrer zu Ray und Kreussenbach; Caspar Apfaltrer zu Ray und Grienhof; Michael Semenitch zu Siemitsch; Anthoni von Sigersdorf zum Preißegg; Hanns Rasp zu Osterberg; Georg Rasp zu Altenlakh; Erasm Borsch zum Reittentain; Georg Ainkhürn und Christoph sein-bruder Ainkhürn zum Schönkhenthurn und Hosperg gebrüeder; Ludwig Gall von S. Georgenperg; Michael und Christoph Zetschbker zum Gritsch; Andre, Mert, Christoph und Wilhelm Galln zum Ruedolphsegg gebrüeder; Andre Gusbitsch zum Erkberstain; Stephan Gusbitsch zu Poganiz; Melhior von Oberburg zu Raidelsegkh; Hanns Barbo zum Guettenegg; Bernhardin und Balthasar Barbo zum Waxenstain gebrüeder; Sigmund und Franz Christoph Schwaben von Liechtenberg zum Tuffstain gebrüeder; Wolf Engelbrecht Schrankler zu Aich; Simon Zuetkowitz zu Jablaniz; Inocent und Marx Anthoni Muschkhon zum Thurnamhart; Leonbard Merheritsch; Esaias Strasser; Joseph und Andrian Mauritschen gebrüeder; Hanns Balthasar Schaurer« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 290a, šk. 432, Verzeichnus der Herren vnd Landleüth von allen vier Stenden des Fürstenthumbs Crain so zu Einem Landtag fürnemlich zuerfordern, fol. 966–970).
- ¹⁴⁷ Deželnoknežja mesta in trgi: »Hauptstatt Laybach; Statt Crainburg; Statt Stain; Statt Ruedolphswördt; Statt Motling; Statt Gurfeld; Statt Tscherneml; Statt Weichselberg; Statt Radmansdorf; Statt Gotschee; Statt Landstraß; Markt Laaß« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 290a, šk. 432, Verzeichnus der Herren vnd Landleüth von allen vier Stenden des Fürstenthumbs Crain so zu Einem Landtag fürnemlich zuerfordern, fol. 971).

¹⁴³ Nared, Sezname kranjskega plemstva, str. 325–326.

¹⁴⁴ Prelati: »Herr Bischove zu Laybach; Von dem Capitel des Kheiserlichen Thumbstifts zu Laybach. Herr Dechand; Sebastian Samuën und Herr Hanns Stamez Capiteltschafer; Herr Abbe zu Sittich; Herr Land Commenthur; Herr Abbe zu unser frauen Prun bei Landstraß; Herr Prior zu Pletriach; Herr Prior zu Franz; Herr Polydor Probst zu Ruedolphswerdt« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 290a, šk. 432, Verzeichnus der Herren vnd Landleüth von allen vier Stenden des Fürstenthumbs Crain so zu Einem Landtag fürnemlich zuerfordern, fol. 963).

¹⁴⁵ Gospodje: »Herr Hanns Ambroß Graue und Freyherr von Thurn und zum Creüz etc. Landsbaubtmann in Crain; Herr Wolf Graf und Freyherr von Thurn etc. Landsverwalter alda; Herr Christoph freyherr zu Aursperg etc. Landsverweser; Herr Achaz Graf und Freyherr von Thurn etc.; Herr Andre von Auersperg Herr zu Schönberg ob: ErbLandMarschalch in Crain etc. und obrister in Crabaten; Herr Ludwig graf und Freyherr von

nez Ortenburg, Michael Eham, Johann Dornsperger in Herman Attems (dva od imenovanih cesarskih komisarjev, krški škof Kristof Andrej Spaur in Leonard Harrach, se dedne poklonitve zaradi bolezni nista udeležila). Doktor obojega prava in cesarski državni dvorni svetnik Michael Eham je nato stanovom prebral cesarsko »kredenčno pismo« (s čimer je gotovo mišljeno pooblastilo za dedno poklonitev) in cesarsko inštrukcijo.¹⁴⁸

V kredenčnem pismu ali pooblastilu za dedno poklonitev (*Gewaltbrief per Erbhuldigung*)¹⁴⁹ ki je bilo izdano v Pragi 6. novembra 1596, cesar Rudolf II. kranjskim stanovom nadvojvoda Ferdinanda opisuje kot njihovega naravnega, dednega gospoda in deželnega kneza ter za svoje komisarje imenuje: krškega škofa Kristofa Andreja Spaurja, višjega dednega konjušnika (*obrist Erbstallmaister*) v Avstriji nad Anizo, kneza Leonarda Harracha (ta komisarja sta bila zaradi bolezni odsotna), cesarskega svetnika in dednega dvornega mojstra (*Erblandhofmaister*) na Kranjskem in v Slovenski marki Janeza Ambroža grofa Thurna, dednega maršala poknežene grofije Goriške, grofa Hansa Ortenburškega, deželnega glavarja na Koroškem Hansa barona Hayma Reichenstaina (ta se v popisu komisarjev v deželnozborskem protokolu ne omenja)¹⁵⁰ ter doktorja obojega prava in cesarskega državnega svetnika Michaela Ehama.¹⁵¹

V cesarski inštrukciji (*Khaiserliche Instruction*)¹⁵² Rudolf II. še enkrat poimensko našteje svoje komisarje ter nato povzame dogajanje zadnjih let – od smrti nadvojvode Karla II., ki je cesarja skupaj s še nekaterimi drugimi sorodniki imenoval za skrbnika dežel njegovega mladoletnega naslednika Ferdinanda. Ker je ta dosegel polnoletnost, se je sedaj cesar skupaj s soskrbniki odločil, da stanovom naroči, naj Ferdinanda »... spoznajo, spoštujejo in imajo za svojega nedvomnega dednega gospoda in deželnega kneza [ter] naj mu tudi takoj nujno in pokorno dajo in opravijo dedno poklonitev in vso lastno dolžno, povsem dobrosrčno poslušnost«.¹⁵³

Cesar v svoji inštrukciji kranjske stanove še poziva k poslušnosti in jim veleva, naj novemu dežel-

nemu knezu podajo dedno poklonitev ter naj ničesar ne prejudicirajo. Cesarsko inštrukcijo se je stanovom prebralo ob 9. uri dopoldne, torej uro po odprtju deželnega zbora.¹⁵⁴

Nato je zbor obravnaval še odstopno izjavo in razrešitev nekdanjega gubernatorja, nadvojvoda Maksimilijana Avstrijskega (z dne 27. novembra 1596) ter od komisarjev sprejel prepise teh dokumentov.¹⁵⁵ Dopoldanska seja se je nato končala z zahvalo deželnega maršala barona Herbarda Auersperga komisarjem, začetek popoldanskega zasedanja pa je bil določen za drugo uro.¹⁵⁶

Poleg kredenčnega pisma oziroma pooblastila in inštrukcije, ki ju omenja protokol, je med deželnozborskimi obravnavami mogoče najti še en soroden dokument, namreč razpis dedne poklonitve (*Erbhuldigungsaufschrift*),¹⁵⁷ ki tudi nosi isti datum, tj. 6. november 1596 (Praga). Dokument je za razliko od pooblastila in inštrukcije na Kranjsko dospel že prej, saj ima obliko javnega razglasa. Cesar v njem povzame čas od smrti nadvojvode Karla II. do polnoletnosti nadvojvoda Ferdinanda in poudarja, da so stanovi sedaj, ob koncu gubernatorstev, nadvojvodu Ferdinandu dolžni dedno poklonitev, ter med drugim zapiše: »In nato vam vsem in vsakomur z vso resnostjo milostno svetujemo, da se vi iz vrst prelatov, gospodov in viteštva sami osebno, vi meščani in tržani pa po svojih odposlancih, s polnomočnim pooblastilom zberete na omenjenem deželnem zboru; na vsak način (razen če Bog ne da) se udeležite zgoraj omenjene dedne poklonitve v Ljubljani na določeni deseti dan februarja.«¹⁵⁸

Na hrbtni strani dokumenta je napis: »Unter viertl«, kar pomeni, da je bil dokument poslan na Dolenjsko v spodnjo četrt. Razpis poklonitvenega deželnega zbora so v Ljubljani verjetno večkrat prepisali in kopije razposlali po vsej deželi. Za razliko

¹⁴⁸ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 261r, 261v.

¹⁴⁹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 2, *Gewaltbrief per Erbhuldigung*.

¹⁵⁰ Glej seznam cesarskih in deželnoknežjih deželnozborskih komisarjev: ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 261v.

¹⁵¹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 2, *Gewaltbrief per Erbhuldigung*.

¹⁵² ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, N° 3, *Abschrift Khaiserlicher Instruction*.

¹⁵³ »... für Iren unwidersprechlichen Erbherrn und Landsfürsten erkhennen, ehren und halten, Ime auch die Erbhuldigung, und alle schuldige gehorsamb ganz guett herzigelich zueraigen, als bald unwaiger: und gehorsamlich erstatten unnd laissten« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, N° 3, *Abschrift Khaiserlicher Instruction*, fol. 6).

¹⁵⁴ »Den 10 Tag Februarii 9 Vormittags am Landhaus verlesen worden« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, N° 3, *Abschrift Khaiserlicher Instruction*).

¹⁵⁵ Dokument je hranjen v zbirki deželnozborskih obravnav: ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 10, *Collationierte gefertigte Abschrift, der ledig Zellung derer iver Fur: Dur: Erzherzogen Maximiliano zu Österreich etc. als Gubernatori, durch dise drey Lande und derselben angeranbte Herrschafften, gelaisten Huldigung und glübe. Datiert zu Wienn, den 27 Tag Nouembris 96 Jars.*

¹⁵⁶ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 261r–261v.

¹⁵⁷ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 5, *Erbhuldigungsaufschrift*.

¹⁵⁸ Prosti prevod besedila: »Und empfelchen Euch darauf Allen und Yeden, mit ganzen ernst gnedigist, daß Ir die von Pralaten, Herren und Ritterschafft in aigen Personen; und Ir die von Stetten und Märckbten durch Eure Abgesantte, mit volmechtigen Gewaltt [...] hinder sich bringen auf den gemelten Landtag, den (ausser Gottes gewalt) unfäulbarlich dahin auf Laibach erscheinet abberuerte Erbhuldigung auf angedeuten z[e]ben]den tag February, allso zuthuen: ...« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 5, *Erbhuldigungsaufschrift*).

od pooblastila in inštrukcije, ki so ju stanovom na prvi seji deželnega zbora predstavili cesarski komisariji, razpis daje vtis, da naj bi bil javno prebran vsem prebivalcem dežele.¹⁵⁹

Glede dopoldanskega dogajanja v »Lontovžu« *Slava* poroča, da so cesarski komisariji »grof Ortenburški«, »gospod pl. Hagen« (ta se v protokolu ne omenja) in Michael »Oeham« (mišljen je Eham) zboru podali »deželnoknežjo propozicijo«,¹⁶⁰ kar ne drži, saj je propozicijo deželnemu zboru 14. februarja nadvojvoda predstavil sam. Dimitz navaja, da je nadvojvoda Ferdinand hotel osebno odpreti kranjski deželni zbor, o čemer *Slava* ne poroča.¹⁶¹

Ob dveh popoldne se je razprava v deželnem zboru nadaljevala, zbrani deželani so še enkrat poslušali cesarsko inštrukcijo in odločili, da ni treba ponovno brati drugih dveh dokumentov (pooblastila in Maksimilijanove razrešitve).¹⁶² Deželni glavar Jurij Lenkovič je predlagal, naj se poleg zahvale cesarju pisno odgovori tudi nekdanjemu gubernatorju, nadvojvodu Maksimilijanu. Drugi je govoril Ahacij Thurn, ki se je v tej zadevi strinjal z deželnim glavarjem ter nato dodal, da je treba, še preden stanovi opravijo dedno poklonitev, deželnemu knezu pisno sporočiti, naj se stanove pusti v njihovi izpovedani in priznani augsburški veroizpovedi.¹⁶³

Stiški opat Lavrencij Zupan je delil mnenje z deželnim glavarjem Lenkovičem, grof Ludvik Thurn se je strinjal z Ahacijem Thurnom, kostanjeviški opat Tomaž Jernej se je strinjal z Lenkovičem. Deželni upravnik Nikolaj Bonomo¹⁶⁴ je predlagal, naj se mnenje Ahacija Thurna zapiše in da prebrati vsem. Vsi so se strinjali, da se to zapiše in prebere, nato pa naj vsak doda še svoje popravke.¹⁶⁵

Deželni upravitelj Juri Khisl ni imel nič proti takojšnji dedni poklonitvi in je predlagal, da se *gravamina* in druge pritožbe deželnemu knezu vroči po poklonitvi. Polidor Montagnana je zagovarjal mnenje deželnega glavarja Lenkoviča, Ruprecht Herberstein pa je poudarjal, da ne gre zavračati dedne poklonitve, temveč naj se pritožbe izroči deželnoknežjim komisarjem.¹⁶⁶

Ljubljanski stolni dekan Tomaž Hren je pritrdil mnenju deželnega upravitelja Jurija Khisla, da dedne

poklonitve ne gre odklanjati ter da naj se z vsemi pritožbami počaka na čas po njej.¹⁶⁷

Nikolaj Egkh in Janez Bonomo sta pritrdila mnenju Ahacija Thurna, komtur pri sv. Petru pa deželnemu glavarju Lenkoviču.¹⁶⁸ Navzoči so bili še: Kristof Moscon, »gospod« Gotscheer, »gospod« Paradeiser, »gospod« Raumschissl, »gospod« Rainer, »gospod« Still[...?], »gospod« Katzianer ter predstavniki mest Ljubljana, Novo mesto, Metlika, Krško in Kočevje.¹⁶⁹

Stanovi so naposled sklenili, da ne bodo nasprotovali dedni poklonitvi, temveč jo bodo sprejeli, in čeprav imajo pritožbe, jih bodo predložili šele po dedni poklonitvi, ter določili, da dopis o tem komisarjem izročijo naslednji dan med 8. in 9. uro popoldne (stanovski dopis v fondu deželnih stanov ni ohranjen, pač pa je ohranjen odgovor komisarjev).¹⁷⁰ Kot prisotne protokol navaja: grofa Ahacija Thurna, stiškega opata (Lavrencija Zupana), deželnega upravitelja Jurija Khisla, deželnega upravnika Nikolaja Bonoma, grofa Ludwiga, Janeza Bonoma, Franca Galla, deželnega glavarja (Jurija Lenkoviča), Ludvika Sauerja in kostanjeviškega opata Tomaža Jerneja.¹⁷¹

Nato protokol pravi, da so prisotni po odhodu duhovščine prebrali pisanje, v katerem je vključen verski protest augsburške veroizpovedi, in iz besedila izpustili besedo »assekuration« ter sklenili, da bo to pisanje deželnemu knezu izročeno pred samo poklonitvijo.¹⁷² Stanovi so torej naslednji dan komisarje obvestili, da so pripravljene podati dedno poklonitev, deželni zbor pa je z zasedanjem nadaljeval po poklonitvi, tj. 14. februarja, ko je nadvojvoda Ferdinand zboru osebno podal propozicijo.¹⁷³

Kljub temu da deželnozborni protokol ne poroča

¹⁵⁹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 5, *Erbuldigungsaufschreibung*.

¹⁶⁰ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

¹⁶¹ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 270; Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

¹⁶² ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262r.

¹⁶³ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262r.

¹⁶⁴ Nikolaj Bonomo je bil deželni upravnik med letoma 1595 in 1598; glej: Valvasor, *Die Ehre*, IX, str. 71.

¹⁶⁵ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262r.

¹⁶⁶ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262v.

¹⁶⁷ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262v.

¹⁶⁸ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262v.

¹⁶⁹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 262v.

¹⁷⁰ Glej odgovor komisarjev z dne 12. februarja v deželnozbornskih obravnavah: ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 5, *Von den Kaiser: unnd Fürstlichen Herrn Commissarien Einer Er: Lanntschaft in Crain zuubergeben. Den 12. Feb: 97: Jars. uberandtwortet.*

¹⁷¹ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 263r.

¹⁷² Ta citat je zelo pomemben, saj daje posredno slutiti, da je med stanom katoliške duhovščine in ostalimi deželani augsburške veroizpovedi prišlo do spora glede vprašanja verskih koncepcij za protestante, sam spor se v protokolu sicer ne omenja. »*Volgend und nach abtretung der geistlichen, ist auch dise, auf Ir Fur: Dur: gestelte schriftt, darinen die religions protestation der Augspurgischen Confession, expresste vermeldt, verlesen, und mit außlassung des warts assikuration[?] apsuotiert[?] worden. Solche schriftt solle vor der Erbuldigung uberreicht worden*« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 263r).

¹⁷³ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 9, *Doctor Wolfgang Jöchlingers: Fürstlichen geheimen Raths und Hof vier Canzlers Rod: bey Ir Fhr: Dbr: Herrn Herrn Ferdinanden Erzherzogen zu ossterreich ersten Landtag in Crain: gehalten den 14. february Anno 1597ten;* glej tudi: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

o morebitnem sporu med katoliškimi prelati in deželani augsburške veroizpovedi, iz drugih virov izvemmo, da je do spora prišlo. Ljubljanski stolni dekan in kasnejši škof Tomaž Hren si je namreč zabeležil, da so na popoldanskem zasedanju deželnega zbora člani duhovniškega stanu nasprotovali verskim koncesijam za augsburško veroizpoved in da je Ahacij Thurn proti Hrenu ostro nastopil: »10. februarja 1597 je bila prek cesarskih poslancev, gospoda grofa Ortenburga, gospoda Hayma in gospoda Ehama,¹⁷⁴ v deželni hiši podana propozicija, da se v imenu svetega cesarskega veličanstva presvetlega kneza Ferdinanda javno postavi za vojvodo dežele in vojvodine. Po kosilu smo [udeleženci zbora] razpravljali; duhovniki in prelati smo poudarili probleme glede vere in glede tega, da bi dopustili izvajanje augsburške veroizpovedi. Ahacij (grof Thurn) je divje govoril proti meni.«¹⁷⁵

Zanimivo je, da deželnozborni protokol o besednem dvoboju ne poroča, čeprav stavek »nach abtretung der geistlichen« daje slutiti, da je med člani stanov prišlo do trenj na konfesionalni podlagi. Poročilo o prepiru najdemo tudi v *Slavi*, ki pravi, da je deželni zbor popoldne razpravljal o pravici izvajanja bogoslužja po augsburški veroizpovedi, nakar je prišlo do ostrih sporov. Glavni spor naj bi se vnel med Ahacijem Thurnom in ljubljanskim stolnim dekanom Tomažem Hrenom. Po navedbah *Slave* je bil Thurn tisti, ki je ostreje govoril: »Pri tem je Ahacij Thurn prav burno govoril zoper Tomaža Hrena, takratnega dekana v Ljubljani.«¹⁷⁶

Verjetno je tudi *Slavinemu* poročilo kot vir služila zgoraj navedena Hrenova notica. Le ugibamo lahko, zakaj spor ni bil zapisan v protokol, kjer najdemo samo zabeležko, da se je stolni dekan (Hren) strinjal z mnenjem deželnega upravnika Jurija Khisla ter da so prelati zapustili zasedanje.¹⁷⁷ Hrenovi notici lahko verjamemo, saj je vzajemna nenaklonjenost med njim in grofom Thurnom botrovala tudi bodočim sporom. Tako sta se 9. februarja 1599 ponovno zapletla v konflikt, tokrat precedenčne narave.¹⁷⁸ Tomaž Hren se je v deželnem zboru sicer pojavljal že od leta 1595 dalje, vendar je ob dedni poklonitvi

prvič energično in odločilno posegel v politično življenje svoje dežele.¹⁷⁹

Dimitz v svojem opisu zasedanja navaja, da je grof Ahacij Thurn, ki je bil tudi sicer glasnik kranjskih protestantov, zagovarjal stališče, naj se verske pritožbe prinese na plano pred dedno poklonitvijo, da bi tako dobili zagotovilo za ogrožene verske svoboščine. Proti Thurnovemu predlogu naj bi nastopil Tomaž Hren, ki je po Dimitzevih navedbah s svojim mnenjem prodril, saj je deželni zbor sklenil, da se verske pritožbe rešuje po dedni poklonitvi.¹⁸⁰ Dimitz dalje ocenjuje, da je bodoči škof in vodja protireformacijske komisije na Kranjskem s tem izbojeval svojo prvo zmago z dolgoročnimi posledicami, kajti, tako Dimitz, četudi bi bili stanovi po odstopu duhovščine od tega predloga sklenili, da prošnjo v zadevi verske svobode, ki je bila že pripravljena, še pred dedno poklonitvijo izročijo nadvojvodu, ta prošnja ne bi bila več v imenu deželnega zbora, temveč le še v imenu protestantskih deželanov. S tem je bila demonstracija že ublažena.¹⁸¹ Ta sklep ne drži povsem, kajti deželni zbor se je odločil, da dedne poklonitve nadvojvodu ne bo pogojeval s svojimi verskimi pravicami, hkrati pa so se deželani augsburške veroizpovedi odločili pričakovanja, da bodo smeli ostati v svoji veri, strniti v spomenici ter jo še pred poklonitvijo predati deželnemu knezu, do česar je tudi prišlo.

Naslednji dan, 11. februarja, med 8. in 9. uro popoldne so stanovi komisarje pisno obvestili, da so pripravljene podati dedno poklonitev, vendar se ta dokument, ki je bil sestavljen na popoldanski seji 10. februarja v deželnozbornih obravnavah, ni ohranil niti v konceptu,¹⁸² je pa v zbirki ohranjen odgovor komisarjev na stanovski pristanek. Ta dokument je datiran z 12. februarjem 1597; komisarji v njem odgovarjajo na izjavo stanov, da so pripravljene opraviti dedno poklonitev, in izražajo zadovoljstvo s to odločitvijo. Istega dne kot odgovor komisarjem pa so deželani, ki so pripadali augsburški veroizpovedi, sestavili še pismo nadvojvodu Ferdinandu, in sicer v zvezi s svojo versko prakso.¹⁸³

¹⁷⁴ Radics je transkribiral: »Chan (Cham?)« (Radics, Reformationen-Geschichte, str. 74), vendar na podlagi drugih virov izvemmo, da gre za dr. Michaela Ehama (glej: Loserth, *Acten Ferdinand II.*, 1. Band, str. XXXIII).

¹⁷⁵ Prosti prevod besedila: »1597, Febr. 10. Propositio per Caesareanos Commissarios facta est in Palatio provincialium D. Comitum ab Ortenburg, D. ab Haym, et D. Michaelem Eham in qua nomine S. C. Maj. et Principum Sereniss. Ferd. dux provinciae et Ducatus proponit. A Prandio in Consilio disputatum fuit; gravamina religionis, sive admissionis Exercitii Augustanae confessionis per nos Spirituales et Praelatos expuncta. Achazius (Comes a Thurn) in me debac[habatur]« (Radics, Reformationen-Geschichte, str. 74).

¹⁷⁶ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 353; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

¹⁷⁷ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotokol No. 7, fol. 262v, 263r.

¹⁷⁸ ARS, AS 2, DSK, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica*, Pars I., Prot. 7, § 47.

¹⁷⁹ Glej: ARS, SI AS 2, 1. reg., šk. 937, *Carnioliae Pragmatica*, Pars I., Prot. 7, § 3.

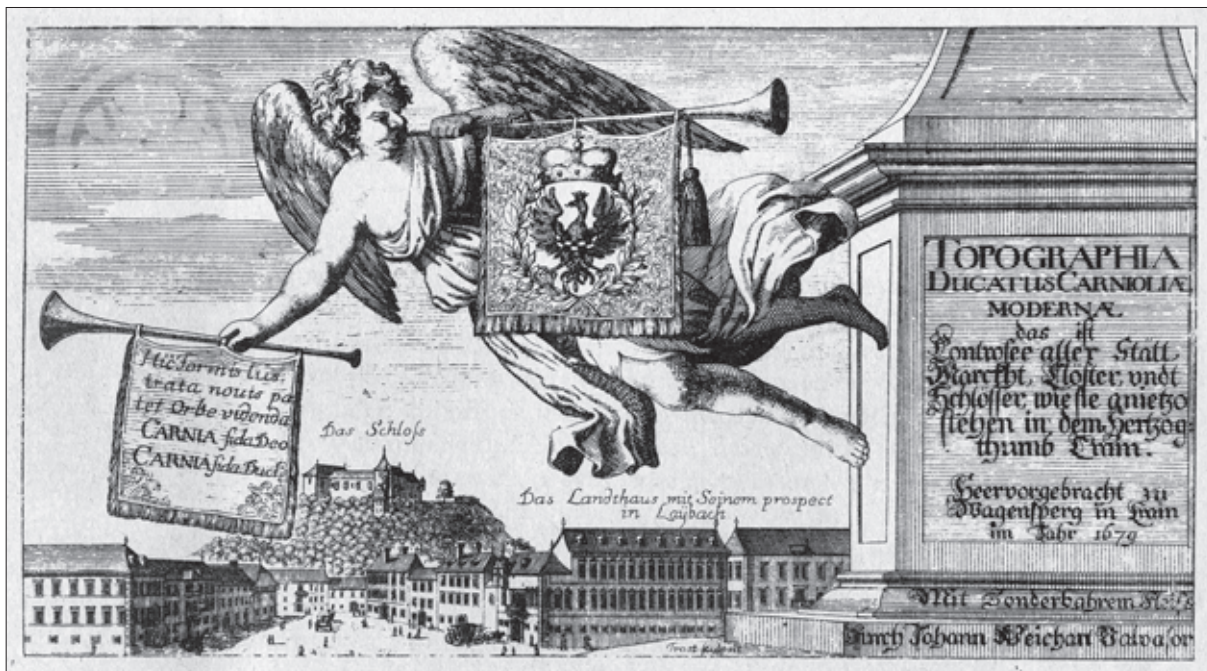
¹⁸⁰ Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 270.

¹⁸¹ »Chrön, dessen Name bald mit dem Untergange der Reformation in Krain auf immer verwebt werden sollte, erfocht seinen ersten folgenreichen Sieg. Denn wenn auch die Stände nach dem Abtreten der Geistlichen den Beschluss fassten, die bereits entworfene Eingabe inbetreff der Religionsfreiheit vor der Huldigung dem Erzherzog zu überreichen, so konnte dies doch nicht mehr im Namen des Landtags, sondern nur im Namen der protestantischen Landtagsmitglieder geschehen, und der demonstration war damit die Spitze abgebrochen« (Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 270).

¹⁸² ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 5, *Von den Kaiser: unnd Fürstlichen Herrn Commissarien Einer Er: Lanndtschafft in Crain zuubergeben. Den 12. Feb: 97: Jars. uberantwortet.*

¹⁸³ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 7, *N: dern Stende Ainer Er: La: in Crain den Augspurgerischen Confession zuegeben [...].*

Kranjska deželna hiša »Lontovž« na Valvasorjevi veduti (*Valvasor, Topographia Ducatus Carnioliae modernae*).¹⁸⁴

Deželnoknežja avdienca (sreda, 12. februar)

V sredo, 12. februarja dopoldne, je imel nadvojvoda Ferdinand avdienco v škofijskem dvorcu in tam sprejel predstavnike dežele. To sklepamo na podlagi hrbtna notice na stanovski spomenici nadvojvodu.¹⁸⁵ Spomenico deželanov augsburške veroizpovedi je kranjski deželni maršal baron Herbard Auersperg¹⁸⁶ ob prisotnosti stanov med avdienco v škofijskem dvorcu predstavil nadvojvodu Ferdinandu. Stanovi so v spomenici spomnili na težke boje z »dednim sovražnikom« Turkom in orisali potek dogodkov v času gubernatorstva. Nato so poudarili svojo pripadnost augsburški veroizpovedi in dodali, da so ne glede na vse tudi sami pripravljene podati dedno poklonitev nadvojvodu, rekoč, da so sicer imeli pomisleke, vendar bodo kljub temu prisegli brez nasprotovanja in s tem ne bodo izgubili svojega dušnega blagra.

Po izpovedi vdanosti protestantski stanovi orišejo zgodovinski razvoj svojih verskih pravic. Augsburško veroizpoved naj bi v miru izpovedovali že v času ce-

sarja Ferdinanda (I.), kar se je nadaljevalo pod njegovim sinom, nadvojvodom Karlom II., ki jih je tudi pustil, da so izpovedovali svojo protestantsko vero. Nato se stanovi sklicujejo na štajersko (»graško«) pacifikacijo z dne 24. februarja 1572 (ta je sicer veljala le za štajersko plemstvo) in nadaljujejo z »univerzalnim deželnim zborom«, ki je potekal v Brucku na Muri leta 1578, na katerem je isti deželni knez sam obnovil in potrdil te verske svoboščine. Stanovi trdijo, da je bilo tedaj obljubljeno, da se zaradi vere ne bo nikomur nič zgodilo. To je leta 1591 potrdil tudi cesar (Rudolf II.) s posebno resolucijo. Stanovi augsburške veroizpovedi želijo enako zaščito in varstvo tudi v bodoče ter zagotavljajo, da so se odločili vztrajati v svoji veri in da bodo potrpeali vse, kar jim bo poslal Bog.

Nato protestantski stanovi Ferdinanda prosijo, naj jim še naprej pusti njihovo veroizpoved, da se tako zaradi vere nikomur ne bo treba pritoževati, naj evangeličanski pridigarji in učitelji ostanejo v deželi ter naj bodo protestanti pripuščeni v urade in službe glede na svoje sposobnosti. Kot argument navajajo, da se Kranjci skupaj s Štajerci in Korošci borijo proti Turkom in da v boju s Hasan pašo iz Bosne že dolgo žrtvujejo svoje premoženje in kri za obrambo svoje in drugih dežel.¹⁸⁷

Spomenico kranjskih stanov augsburške veroizpovedi, ki jo je deželni maršal v spremstvu drugih protestantskih veljakov predal nadvojvodu, lahko

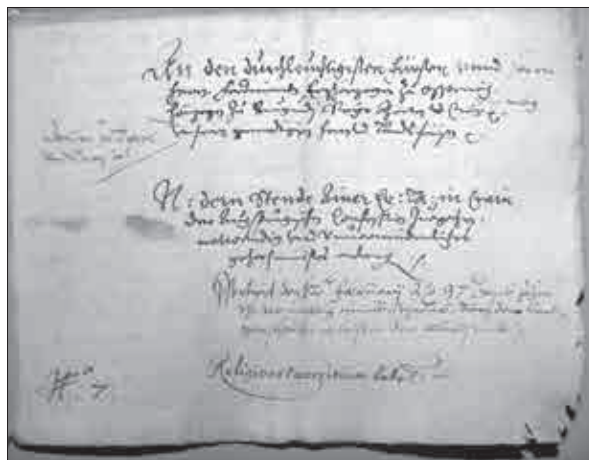
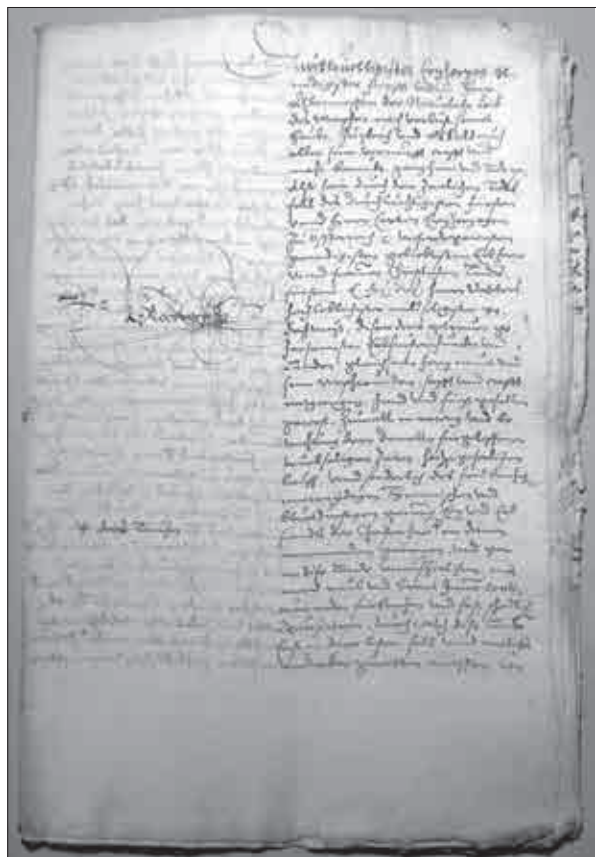
¹⁸⁴ Valvasorjeva veduta iz leta 1679 prikazuje novi trg Lontovž in Ljubljanski grad (Valvasor, *Topographia*, »Das Landthaus mit Sejnem prospect in Laybach«). Lontovž je prikazan v stavni podobi, ki jo je dobil po potresu leta 1511 in jo obdržal do prezidav v 18. stoletju in potresa leta 1895 (Hrausky in Koželj, *Arhitekturni vodnik*, str. 61). Stavba je torej imela enak videz leta 1597, ko je v njej zasedal poklonitveni deželni zbor.

¹⁸⁵ »Propontiert den 12ten Februarii Anno 97ten umb Zeben Uhr vor mittig im Bisthumb, durch den Landmarschalch, in beisein der Landstende etc.« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, š. 338, Landtagsabhandlungen, N° 7, N: dern Stende Ainer Er: La: in Crain den Augspurgerischen Confession zuegehen [...]).

¹⁸⁶ Glej: Preinfalk, *Auerspergi*, str. 446.

¹⁸⁷ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, š. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 7. *An den Durchlauchtigsten Fürsten unnd Herrn, herrn, Ferdinanden Erzherzogen zu Osterreich.*

Koncept spomenice kranjskih stanov glede augsburške veroizpovedi; dokument je bil nadvojvodu izročen 12. februarja 1597 ob 10. uri dopoldan v škofijskem dvorcu v Ljubljani (»Proponiert den 12ten Februarii Anno 97ten umb Zehen Uhr vor mittig im Bisthumb, durch den Landmarschalch, in beisein der Landstende etc.«) (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, No. 7, N: dern Stende Ainer Er: La: in Crain den Augspurgerischen Confession zuegehen [...]).

razumemo kot poskus protestantskih stanov, da bi novemu deželnemu knezu izrazili svoje pričakovanja, da bodo verske razmere ostale take, kot so bile v času Karla II. in gubernatorstva. Na žalost je v zbirki deželnozborskih obravnjav ohranjen le koncept spomenice, ki ne vsebuje podpisov deželanov augsburške veroizpovedi. Prav tako ni znano, kaj je Ferdinand stanovom odgovoril. Možno sta dve zgolj hipotetični sklepanji, namreč da je stanovom odvrnil, da verske zadeve ne sodijo v okvir dedne poklonitve, ali da je spomenico sprejel in obljubil odgovor nanjo po dedni poklonitvi. Seveda gre tu zaenkrat zgolj za ugibanja.

Dedna poklonitev (četrtek, 13. februar)

Do dedne poklonitve je prišlo 13. februarja. Dimitz opozarja na dejstvo, da se je to slovesno dejanje odvijalo v škofijskem dvorcu, kjer se je nastanil nadvojvoda, in ne v deželni hiši, kot je bilo običajno.¹⁸⁸ Slava poda naslednji opis slovesnosti: »Najprej je imel govor cesarski komisar doktor Michael pl. Oeham, na to je odgovoril maršal Herbard pl. Auersperg. Temu je s svojim govorom sledil doktor Wolfgang Jöchlinger, nadvojvodski kancler. Na koncu je govoril tudi nadvojvoda Ferdinand sam. Deželni glavar, gospod Jurij Lenkovič, je proponiral prisego.«¹⁸⁹

Vsebina govorov, ki so jih imeli veljaki in nadvojvoda pred dedno prisego, na žalost še ni znana. Ohranjena pa je točna vsebina dedne prisege nadvojvode Ferdinanda in kranjskih deželnih stanov. Besedilo prisege vsebuje zbirka kranjskih deželnih ročinov *Landts=Handtvesst Deß Lößlichen Hözogthumb Crain [...]*.¹⁹⁰ Vsebino vzajemne prisege tu podajamo v prostem prevodu:

Naslednjo prisego je knežji visokosti nadvojvodi Ferdinandu Avstrijskemu itd. ob dedni poklonitvi leta 1597 prebral gospod deželni glavar na Kranjskem, gospod Gregor Lenkovič, baron na Pobrežju ob Kolpi itd.

Presvetli knez in gospod, gospod Ferdinand, nadvojvoda v Avstriji, vojvoda Štajerske, Koroške, Kranjske in gospod v Slovenski marki, Metliki, Istri in na Krasu, milostljivi gospod itd. Vaša knežja visokost bodo prisegli z isto prisego kot bodoči gospod in deželni knez na Kranjskem, gospod v Slovenski marki, Metliki, Istri in na Krasu vsem deželanom, gospodom, vitezom in oprodam kneževine Kranjske, skupaj s pridruženimi gospo-

el von Oeham / eine Rede: darauf der marschall / Herbard von Aursperg antwortete. Deme Doctor Wolfgangus Jöchlinger / erzherzoglicher Canzler / mit seiner Rede / folgte. Endlich redete auch Erz=Herzog Ferdinandus Selbst. Der Lands=Hauptmann / Herr Georg Lenkowitzch / proponirte das Jurament» (Valvasor, Die Ehre, X, str. 353; primerjaj: Valvasor, Čast in slava, X, str. 353).

¹⁹⁰ ARS, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I/7r, *Landts=Handtvesst Deß Lößlichen Hözogthumb Crain [...]*. Laybach, 1687, fol. 77–78.

¹⁸⁸ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 270–271.

¹⁸⁹ »Zuforderst that der Keyserliche Commissarius, Doctor Micha-

stvi Slovensko marko, Metliko, Istro in Krasom, da bodo vam ter vsem vašim dedičem in potomcem vedno pustili vse pravice, svoboščine in dobre navade, kot izhajajo že iz starih časov in kot jih dokazujejo pisma predhodnikov vaše knežje visokosti. K temu bodo ta ista pisma brez škode potrdili in obnovili s pismom njegove knežje visokosti.

Potem je njihova knežja visokost vstala, snela z glave baretko in ponovila za gospodom deželnim glavarem, z dvignjenimi prsti, kot sledi:

Kar nam je bilo sedaj prebrano, prisegamo s svojo prisego vsem deželanom kneževine Kranjske, skupaj s pridruženimi gospodovi Slovensko marko, Metliko, Istro in Krasom, trajno, trdno in neprelomljivo spoštovati, zvesto brez vsakršne škode. Tako nam Bog pomagaj in vsi svetniki itd.

Sledi prisega deželnih stanov na Kranjskem:

Mi, deželni stanovi vojvodine Kranjske, obljublamo in prisegamo vam, presvetlemu knezu in gospodu Ferdinandu nadvojvodu v Avstriji, vojvodu Štajerske [itd.], kot našemu milostnemu, pravemu, naravnemu dednemu deželnemu knezu in bodočemu vladajočemu gospodu na Kranjskem, vašo knežjo visokost pošteno podpirati in od vaše knežje visokosti itd. odvracati škodo, tudi da bomo zvesti in poslušni, kot je po pravici že od starih časov in brez škode. Tako nam Bog pomagaj in sveti evangelij itd.¹⁹¹

¹⁹¹ Prosti prevod besedila: »[77] Nachfolgende Aydtspflicht / Ist der Fürstl. Durchleucht: Ertzhörtzogen Ferdinanden zu Oessterreich / etc. Bey der beschehenen Erbholdigung / deß 1597. Jahres durch den Herrn Landts=Hauptmann in Crain / Herren Georgen Lenkoviutschen Freyherrn zum Freyenthurn / an der Khulp / etc. fürgelesen worden.

Durchleuchtigster Fürst und Herr / Herr Ferdinand Ertzhörtzog zu Oesterreich / Hörtzog zu Steyr / Khärndten / Crain / und Herr auff der Windischen March / Möttling / Yssterreich / und Kharst / Gnedigster Herr etc. Ewer Fürstl. Durchl: werden schwörren mit derselben Aydt / als khönfftiger Herr und Landtsfürst in Crain / Herr auff der Windischen March / Möttling / Yssterreich / und Kharst / allen Landtleüthen / Herren / Ritters / und Khnechten / deß bestimbtten Fürstenthumbs Crain / mit sampt den angerichten Herrschafften / Windischen March / Möttling / Ysterreich und Kharst / Sie / und all Ihre Erben und Nachkhommen / bey allen den Rechten / Freyheiten / und guetten Gewonheiten / als das von allter herkhommen ist / und das Ewr Fürstl. Durchl: Vorfordern Brieff beweisen / in allweegstätt ballten / auch dabey gantzlich bleiben lassen: Darzue dieselben Brieff / mit derselben Ewr Fürstl: Durchleucht: Brieffen / bestätten und vernewern wollen / vngefährlich.

V Nach= [78] Nach solchem Ihr Fürstl: Durchl: auffgestanden / das Paret ab dem Haupt genommen / und Ihne Herren Landts=hauptmann / mit auffgerregten Fingern / nachgesprochen / wie folgt:

Als uns ietzo vorgelesen ist / Schwörren wir mit vnserm Ayd / gemainer Landtschafft deß Fürstenthumbs Crain / mit sampt den angerichten Herrschafften / der Windischen March / Mötling / Yssterreich / und Kharst / stätt / vesst / und unzerbrochen zuhalten / Treulich ohne alles Gefähr. Als vns Gott helff / vnd alle Heilligen / etc.

Folgt gemainer Landtschafft in Crain / Aydts=Pflicht

Wir gemaine Landtschafft deß Hörtzogthumbs Crain / geloben und schwörren / Euch dem Durchleuchtigsten Fürsten und Herrn / Herrn Ferdinanden Ertzhörtzogen zu Oessterreich / Hörtzogen zu Steyr / als unsern Gnedigsten rechten Natürlichen Erb=Landts Fürsten / und khönfftigen Regierenden Herrn

Opozoriti kaže na to, da se je konfesionalni prepad med katoliškim deželnim knezom in pretežno protestantskimi stanovni odrazil tudi v različnih pri-sežnih vzorcih. Ferdinand je s katoliško formulo »Als vns Gott helff / vnd alle Heilligen / etc.« prisegel pri Bogu in vseh svetnikih, stanovni pa s protestantsko »Als uns Gott helff / und das Heilig Ewangelium / etc.« pri Bogu in svetem evangeliju. Naj opozorimo, da je Ferdinandov oče Karel II. 28. aprila 1564, ko je v Ljubljani sprejel dedno poklonitev, tudi sam prisegel s stanovsko protestantsko formulo pri Bogu in svetem evangeliju.¹⁹² Poleg tega je znano, da je leta 1564, ko je bila opravljena dedna poklonitev, nadvojvoda Karel II. v spremstvu stanovskega odbora odšel do stolnice, kjer se je udeležil slovesne maše. Člani odbora se maše niso udeležili, temveč so odšli v špitalsko cerkev poslušat pridigo Primoža Trubarja ter so nato deželnega kneza spet počakali pred stolnico.¹⁹³ Za dedno poklonitev Ferdinandu leta 1597 nimamo poročil, da bi se deželni knez in stanovi na dan poklonitve udeležili maše.¹⁹⁴

Krajše poročilo o dedni poklonitvi je ohranjeno tudi med deželnozborskimi obravnavami, sestavil ga je deželnoknežji tajni svetnik in dvorni kancler Wolfgang Jöchlinger.¹⁹⁵ V zbirki deželnozborskih obravnav pa je tudi seznam dednih služb na Kranjskem, katerih nosilci so se udeležili dedne poklonitve, medtem ko popisa udeležencev slovesnosti ob prisegi v škofjskem dvorcu zaenkrat še ne poznamo.¹⁹⁶

Prisegama so sledile topovske salve z ljubljanskega gradu,¹⁹⁷ nato pa so se vsi prisotni napotili k nadvojvodskemu banketu, kjer so gostje sedeli pri

in Crain / Ewr Fürstl: Durchleucht: Frommen zu fürdern / und Ewer Fürstl: Durchleucht: etc. Schaden zu wenden / auch getrew / und gehorsamb zusein / als das von Alter mit Recht herkhommen ist. ungefährlich. Als uns Gott helff / und das Heilig Ewangelium / etc.« (ARS, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I/7r, Landts=Handvestt Deß Löblichen Hózogthumbs Crain [...]. Laybach, 1687, fol. 77–78).

¹⁹² Nared, Kranjski deželni privilegiji, str. 57, 60; Gruden, Zgodovina, str. 653–654.

¹⁹³ Gruden, Zgodovina, str. 653–654.

¹⁹⁴ Dimitz, Geschichte Krains, III. Theil, str. 271; Valvasor, Čast in slava, X, str. 353.

¹⁹⁵ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, N° 8, Doctor Wolffgangen Tochlingere, Für: D: etc. Gebaimen Raths und Hof vier Canzlers. Rod. bey Ir Fur: D: herrn, herrn Ferdinanden Erzherzogen zu Osterreich. Erbholdigung in Crain Gebalten den 13 February, Anno etc. im 1597ten.

¹⁹⁶ To so bili: »Erblandmarschalch und ErbCammrer: die herren von Auersperg gebrüedern etc.; Erblandhofmaister, herren Grauen von Thurn etc. gebrüeder etc.; Erblandstallmaister, die herrn von Lamberg Freyherrn zum Stain etc. unter denen izeigen Zeit kheiner Vogitar; Erblandjägermaister, die herren Khisl Freyherren etc. gebrüeder; Erblandstallmaister, die Freyherren zu Egkh etc. gebrüeder; Erblandmundschenkh, die Herrn von Tschernembel etc.; Erbtrenksoß, die herren von Hochenwart« (ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, Verzeichnus der Erbamter in Crain).

¹⁹⁷ Dimitz, Geschichte Krains, III. Theil, str. 271. Slava poroča le o topovskem streljanju, ne o tem, da bi topovi streljali z gradu (Valvasor, Čast in slava, X, str. 353).

da bi zagotovil finančno podporo za obrambo, sam prevzel administracijo obrambe pred Turki in »dednega sovražnika« na bojišču pogosto odbil, ne da bi krščanska vojska ob tem trpela izgube. Stanovi naj tudi pod novim deželnim knezom ravnajo tako slavno, kot so pod bivšim deželnim knezom in v času gubernatorstva.

Stanovi so nato izrazili pričakovanje, da bo deželni knez zagotovil obrambo, tako da bodo notranjeavstrijske in druge krščanske dežele ob turški meji mirno živele, kajti vojaški položaj za krščansko vojsko po mnenju stanov ni bil ugoden, saj je v turške roke padla trdnjava Győr (Raab), krščanska vojska pa je bila za povrh poražena še pred Egerjem (Erlau), zaradi česar stanove skrbita grozeči poraz in uničenje krščanstva. Dodatne skrbi je povzročalo dejstvo, da naj bi sultan Mehmed III. v svojih oporiščih na Ogrskem za prezimovanje namestil veliko število Turkov in Tatarov, ki jih namerava naslednje leto poslati na bojišče. Pridno velja poslušati poročila, ki dnevno prihajajo, namreč da bo »dedni sovražnik« naslednje leto te »*entblosten Landen*« napadel še močneje, zato je treba sredstva za obrambo uporabiti z največjo pridnostjo. Deželni stanovi pričakujejo, da se bo deželni knez tudi sam podal na bojno polje, stanovi pa ga bodo ubogali, mu plačali svoje pristojbine in mu ne bodo ugovarjali.²⁰⁴ Povedanemu je sledila deželnoknežja propozicija.

V zbirki deželnozbornskih obravnjav je tudi izvleček deželnoknežje propozicije, ki ga tu povzemamo.²⁰⁵ Ferdinand je v njej stanovom postavil osem zahtev, povezanih z vzdrževanjem Hrvaške in Slavonske Vojne krajine. V prvi točki je kot glavno odobritev za leto 1597 zahteval 100.000 goldinarjev, ki naj jih stanovi plačajo v hrvaški vojni plačilni urad. Druga točka veleva, naj izvedejo poziv vojaštva, in sicer enega oklepnega konja in 3 strelce na 100 funtov gosposke imenjske rente (strelce prispevajo tudi zastavna gospostva ter mesta in trgi) za obdobje šestih mesecev, brez povrnitve stroškov iz glavne odobritve. V tretji točki je deželni knez zahteval, da se deželani v primeru, ko gre knez osebno na bojišče, tudi sami udeležijo pohoda. Četrtrič, naj v primeru stiske vpokličejo 10. in 5. moža,²⁰⁶ dalje, naj se gospodje in deželani sami oborožijo ter naj ne dela vsaka dežela poziva posebej, temveč naj se v primeru stiske deželani udeležijo sami in poleg tega vpokličejo še 5. moža in za te ljudi iz lastnega žepa zagotovijo plačilo in proviant. Peta točka naroča, naj prispevajo denar za gradnjo utrd ali vsaj za to delo priskrbijo podložnike in jih sami plačajo. Šestič, ker po Ferdinandovem

mnenju ne gre pričakovati, da bi od cesarja lahko dobili še druga sredstva, razen na državnem zboru v Regensburgu odobrenih 50.000 goldinarjev, in ker se bodo po vnaprejšnjih ocenah stroški za utrdbe in posadke v Vojni krajini povzpeli nad 300.000 goldinarjev, deželni knez stanove poziva, naj mu podajo svoje mnenje o tem, kako zagotoviti sredstva za plačevanje vojaštva. Sedmič, naj za okrepitev trdnjave v Petrinji za dobo enega leta prevzamejo vzdrževanje sto huzarjev in sto haramij,²⁰⁷ brez okrnitve glavne kontribucije. V zadnji, osmi točki Ferdinand poudarja, da nihče od gospodov in deželanov deželnozbornskega sklepa ne sme zavriniti brez vnaprejšnjega deželnoknežjega dovoljenja.²⁰⁸

Nadaljevanje seje deželnega zbora (sobota, 15. februar)

Deželni zbor je svoje zasedanje nadaljeval naslednji dan z obravnavo deželnoknežje propozicije, vendar se v tej razpravi ne bomo ukvarjali z nadaljnjim potekom deželnega zbora,²⁰⁹ saj ne sodi v okvir dedne poklonitve. Iz Perizhofferjevih regestov deželnozbornskih obravnjav izvemo, da so stanovi tega leta naposled pristali na 80.000 guldnov v sklopu glavne odobritve, vendar pod določenimi pogoji, da so poslali Andreja Paradeiserja, da je z deželnim knezom odpotoval k cesarju v Prago, da bi tam dosegel cesarsko pomoč in rešitev deželnih težav, ter da niso hoteli odobriti nobenih sredstev za gradbena dela na trdnjavi v Karlovcu in okrepitev Petrinje, dokler ne bodo rešene deželne pritožbe.²¹⁰

Sicer se je nadvojvoda po pričevanju *Slave* tega dne s svojim spremstvom udeležil maše v cerkvi sv. Krištofa in Petra.²¹¹ V ponedeljek, 17. februarja, je

²⁰⁷ Haramije – lahki obmejni pešci.

²⁰⁸ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 11, *Extract der 97 ten Järigen Landtags proposition*.

²⁰⁹ Za potek razprave 15. februarja glej: ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 264r–266v.

²¹⁰ »1597) *Erbhuldigungs und respective Landtagshandlung. Vom 1597ten Jar. Ihrer Fürstlichen Durchlaucht Erzherzogen Ferdinanden zu Oesterreich etc. etc. dabey ista in Collationierte abschriefft der ledigzehlung, derer Ihrer Fürstlichen Durchlaucht Erzherzogen Maximiliano etc. etc. als bishero gewesen Gubernatori, durch dise drey Lande gelaisten buldigung und glüde, sub No 10. Die Hauptbewilligung ist beschehen mit 80.000 gulden auff gewisse Conditiones und reservat. Ein löbliche Landtschafft hat Herrn Andreen Paradeyser, mit Ihrer Fürstlichen Durchlaucht etc. etc. zu Ihrer Khayslerlichen Mayestät etc. etc. wegen Sollicitierung der Reichshilff und andern Landts Nothwendigkeiten, auff Prag zuschickben, zum abgesandten Namhafft gemacht. Sun No 15 sein die bishero unerledigt verblibene; und aber aniez zur erledigung eingebrachte Landtgrauamina: sein zu den zum Carlstettischen Gepew, und Petrianischen Verstärckung ist dißmall nichts bewilliget worden. Notandum Sub No 20. ist die Landtsfürstliche originalresolution, wegen des Carlstetterischen Huebpazens, was es nemblichen damit für Meinung habe« (ARS, AS 2, 1. reg., šk. 837, Peritzhoff: Regesten der Landtagsabhandlungen 1507–1698, 1597).*

²¹¹ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 353.

²⁰⁴ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 11, *Proposition*.

²⁰⁵ ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., fasc. 226, šk. 338, Landtagsabhandlungen, 1597, N° 11, *Extract der 97 ten Järigen Landtags proposition*.

²⁰⁶ Gre za kmečki poziv, glej: Simoniti, *Vojaška organizacija*, str. 91–111.

bilo po pričevanju *Slave* dopoldne v grajski cerkvi sv. Jurija, Pankracija in Helene cerkveno blagoslavljanje, ki se ga je udeležilo vse ožje Ferdinandovo spremstvo. Opoldne pa je deželnega kneza in spremstvo pogostil deželni glavar Jurij Lenkovič. Sledila je vožnja po Ljubljani, »za zabavo«. ²¹²

Naslednji dan, v torek, 18. februarja, je komtur nemškega viteškega reda Markvard Egkh pred škofijskim dvorcem pripravil tekmo. ²¹³ Stanovi pa so prinesli svoje poklonitvene darove, nadvojvoda je dobil 1000 dukatov, nadvojvodinja mati 500 dukatov, mladi nadvojvode in nadvojvodinje (Ferdinandova brata in sestre) prav tako 500 dukatov, dvorni vicekancler je dobil 200 tolarjev, »*Khasall*« in »*Krausen*« pa po 100 tolarjev. Cesarski komisarji so dobili posode za pitje v vrednosti 100 guldnov, vojna pisarna je dobila 20 guldnov. ²¹⁴

V deželnem zboru so tega dne prebrali točke pritožbe glede verskih zadev in jih odobrili. Dimitz domneva, da bi lahko tega dne prišlo tudi do njene izročitve deželnemu knezu, saj se je nadvojvoda naslednjega dne posvetil verskim obredom, ²¹⁵ vendar je ta sklep bržkone napačen, saj na podlagi deželnozborskih obravnav izvememo, da so stanovi na čelu z deželnim maršalom Herbardom Auerspergom svojo spomenico Ferdinandu izročili že 12. februarja. Nemara so stanovi 18. februarja posebej obravnavali še verske pritožbe, saj je bila spomenica namenjena le izražanju pričakovanja, da bodo verske koncesije za augsburško veroizpoved veljale še naprej.

Pepelnična sreda in Ferdinandov odhod (sreda, 19. februar)

Na pepelnično sredo dopoldne so se visoki gostje v stolnici dekanu (verjetno Tomažu Hrenu) pustili posipati s pepelom in se nato vpisali v bratovščino svetega Rešnjega telesa Kristusovega. Ferdinand je prispeval 300 goldinarjev za frančiškanski samostan in 125 goldinarjev bratovščini Rešnjega telesa. Zgledu nadvojvoda Ferdinandanda so sledile tudi nadvojvodinje in Balthasar von Schrott, Andreas von Herbersdorff in še nekateri drugi iz spremstva, vendar *Slava* ne poroča o njihovih darovih cerkvenim ustanovam.

Popoldne so gostje odpotovali iz Ljubljane. ²¹⁶ Gospodje in deželani so Ferdinandanda in njegov dvor pospremili do reke Save, komtur Vajkard Auersperg, Nikolaj Egkh in Viljem Lamberg pa so jih pospremili do deželne meje. ²¹⁷ S tem se je končal dvanajst-

dnevni obisk deželnega kneza nadvojvoda Ferdinandanda v Ljubljani.

Odmev in posledice dedne poklonitve

Že takoj po Ferdinandovem odhodu iz Ljubljane je 20. februarja v Gradcu nastalo pismo v nadvojvodovemu imenu, ki je baronom Auerspergom naročalo, naj župnijo Škocjan pri Turjaku oskrbijo s katoliškim duhovnikom. Poraja se vprašanje, ali je Ferdinand s svojim spremstvom v tem času že prispel iz Ljubljane v Gradec. Baron Kristof Auersperg je na ukaz odgovoril 12. aprila in pojasnjeval, da v skladu z bruško pacifikacijo razpolaganje z župnijo Škocjan pripada njegovi družini, in prosil, da bi smel ostati pri svojih pravicah. ²¹⁸

Rastoča politična moč protestantskih stanov v notranjeavstrijskih deželah je bila že od sedemdesetih let 16. stoletja predmet zanimanja nekaterih katoliških dvorov in zlasti papeške kurije v Rimu, kjer so še posebej budno spremljali politični razvoj ob dednih poklonitvah novemu deželnemu knezu. Apostolski nuncij v Gradcu Girolamo Portia je Rim sproti obveščal o razvoju dogodkov. Njegovo prvo pismo o dedni poklonitvi v Ljubljani se očitno ni ohranilo, pač pa je ohranjen odgovor, ki ga je Portia dobil iz Rima. Dopis, v katerem je papežev nečak kardinal Cinzio Aldobrandini Portii sporočal, da je papež Klemen VIII. zadovoljen z njegovimi poročili o ugodnem zaključku kranjskega deželnega zbora, je datiran 22. februarja 1597 v Rimu. ²¹⁹ Nato je v pismu s 1. marca 1597 Aldobrandini graškemu nunciju sporočal, da je papež zadovoljen z razpletom v Ljubljani, ki je ugoden za katoliško stran, še zlasti ker je Portia v svojih predhodnih pismih svaril, da bi pred dedno poklonitvijo lahko prišlo do težav. Papež je tudi cenil, da je nadvojvoda Ferdinand trdno branil svoja stališča. ²²⁰ Poleg nuncija je kurijo o dogajanju na Kranjskem obveščal tudi Jožef Rabatta (kasnejši kranjski deželni vicedom). ²²¹ Tako je marca iz Dunajskega Novega mesta pisal kardinalu Aldobrandiniju v Rim in poročal, naj bi mu nadvojvoda sam zaupal, kako je v Celovcu poleg dedne poklonitve dosegel tudi odvzem neke cerkve protestantom, to so nato »reformirali« katoliški duhovniki. Stvari naj bi, po nadvojvodovem poročanju, še ugodneje potekale na Kranjskem, saj je lahko vsak dan ugotavljal, kako se širi katoliška vera. ²²²

Ferdinandova mati nadvojvodinja Marija je po končanih dednih poklonitvah pisala svojemu bratu

²¹² Prav tam.

²¹³ Prav tam, str. 354.

²¹⁴ Glej sklep seje deželnega zbora z dne 17. februarja 1597: ARS, SI AS 2, DSK, 1. reg., šk. 881, Landtagsprotocol No. 7, fol. 267r.

²¹⁵ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 271.

²¹⁶ Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 354; Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 271.

²¹⁷ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 271.

²¹⁸ Loserth, *Akten Ferdinand II., 1. Band*, št. 311, str. 228.

²¹⁹ *Grazer Nuntiatur 4. Band*, št. 260, str. 301.

²²⁰ Prav tam, št. 262, str. 302–303.

²²¹ Jožef Rabatta je bil bojevit predstavnik katoliške stranke v kranjskem deželnem zboru (gl. op. 114). Bil je tudi kranjski deželni vicedom in član protireformacijske komisije, službo deželnega vicedoma je opravljal med letoma 1599 in 1602, ko so ga v Senju umorili uskoki (Klun, *Archiv, Heft 1.*, str. 96).

²²² *Grazer Nuntiatur 4. Band*, št. 264, str. 304–306.

bavarskemu vojvodu Viljemu V. in poročala, da so dedne poklonitve potekale tako mirno, da si tega prej ne bi nihče mogel misliti.²²³

Poleg ogroženih verskih pravic iz bruške verske pacifikacije, ki je stanovom ni uspelo uvrstiti v deželni ročin, je kranjskemu plemstvu skrbi povzročalo tudi turško napredovanje, zato so na državnem zboru v Regensburgu, kjer sta notranjeavstrijske dežele zastopala sekovski škof Martin Brenner in kranjski deželni maršal Herbard Auersperg, skušali doseči pomoč za obrambo meje z Osmanskim imperijem.²²⁴ Leto pozneje, 1598, pa so protestanti na Kranjskem začutili pritisk obeh, tako Turkov kot protireformacije. Pritisk protireformacije se je po Ferdinandovem povratku iz Italije začel stopnjevati.²²⁵ Maja je bil postavljen temeljni kamen za jezuitski kolegij, junija pa je nadvojvoda ukazal, naj se v ljubljanski mestni svet voli samo katoličane, čemur so sledili medkonfesionalni nemiri v mestu.²²⁶ Nato je Ferdinand 22. oktobra izdal dekret, s katerim je iz Ljubljane izgnal predikante in protestantske učitelje, s tem pa je protestantsko bogoslužje v deželi dejansko potisnil v ilegalo.²²⁷ Poleg tega so tega leta Turki po dolgem času spet prodrli vse do Ljubljane in v ujetništvo odpeljali enega od gospodov iz družine Lamberg.²²⁸

Potrditev kranjskih deželnih ročinov

Nadvojvoda je 20. decembra 1597 potrdil še kranjske deželne privilegije. Ferdinand je potrdil Rudolfovo listino iz leta 1593 ter v kranjski deželni ročin vključil še potrditvi privilegijev o odpravi ekspektanc na kranjske fevde in odpustu osebne udeležbe pri podeljevanju fevdov.²²⁹ *Slava* poroča o potrditvi privilegijev: »Skoraj čisto na koncu istega (1597.) leta, namreč dne 20. decembra, je ta nadvojvoda podkrepil privilegije dežele Kranjske ter Slovenske marke in tudi Istre in Metlike.«²³⁰

V naslednjem letu 1598 je nadvojvoda Ferdinand potrdil še vse privilegije samostana Stična. Dne 1. oktobra 1599 pa je deželni knez v Gradcu potrdil tudi vse svoboščine ljubljanske škofije in stolnega kapitlja. *Slava* poudarja, da Ferdinand ni potrdil pravic protestantskih predikantov.²³¹ Poleg tega je 4. decembra 1599 v Gradcu izdal ukaz, da morajo v roku dveh mesecev vsi vrniti odvzete beneficije.²³²

Sergij Vilfan dokazuje, da se je s Ferdinandovo potrditvijo končala »doba razvoja deželnih ročinov«, ko je vsak novi deželni knez potrdil prednikove privilegije in jih morda dopolnil z novimi svoboščinami. Deželni ročini so formalno sicer veljali vse do nastopa razsvetljenega ali pravnega absolutizma v času Marije Terezije (1740–1780), vendar njihovo potrjevanje ni bilo več samoumevno. Ferdinand III. (1637–1657) kranjskih deželnih privilegijev sploh ni potrdil,²³³ je pa potrdil privilegije mesta Ljubljane.²³⁴

Ferdinandovo potrditev kranjskega deželnega ročina z 20. decembra 1597, kot je povzeta v zbirki kranjskih deželnih ročinov,²³⁵ tu podajamo v prostem prevodu (celoten deželni ročin, listina, ki jo je Ferdinand potrdil, se hrani v zbirki listin):²³⁶

Knežje visokosti nadvojvode Ferdinanda Avstrijskega potrditev svoboščin častivrednih deželnih stanov Kranjske in pridruženih gospostev Slovenske marke in Istre itd.

Mi, Ferdinand, po milosti božji nadvojvoda v Avstriji, vojvoda Burgundije, Brabanta, Štajerske, Koroske, Kranjske, Lutzenburga, Württemberga, Zgornje in Spodnje Slezije, knez na Švabskem, mejni grof Svetega rimskega cesarstva v Burgavu (Burgau), na Moravskem, v Gornji in Spodnji Lužici, pokneženi grof Habsburški, Tirolski, Pfüerdtski (Pfüerdt), Khyburgski (Khyburg) in Goriški itd., deželni grof Alzacije, gospod v Slovenski marki, v Pordenonu in v Salinsu (Salins)²³⁷ itd., s tem pismom javno priznavamo in vsem oznanjamo, da so nam prečastiti in častivredni [ter] tudi plemeniti, častiljivi, duhovni, naši vdani ljubi zvesti deželni stanovni naše kneževine Kranjske v izvorniku predložili različne svoboščine, deželne ročine in potrditve svoje dežele in tej priključenih gospostev Slovenske marke, Metlike, Istre in Krasa, ki so jim jih izdali naši hvalevredni predniki: rimski cesarji, kralji ter njihovi prejšnji gospodje in deželni knezi, predvsem naš najljubši gospod oče, Karel, nadvojvoda v Avstriji, po njegovi krščanski smrti pa jih je konfirmiralo in potrdilo sedanje rimskocesarstvo veličanstvo itd., naš milostni, ljubi gospod bratranec kot naš takratni najvišji varuh, in so od besede do besede, kot sledi, zapisane in se glasijo itd.

In so nas potem ponižno prosili, da zaradi tradicije in v skladu s sedaj potekajočo slovesnostjo dedne poklonitve zgoraj navedene svoboščine, deželne ročine in potrditve v vsej njihovi vsebini milostno blagovolimo potrditi in obnoviti. To smo mi [storili] glede na ponižno, primerno prošnjo deželnih stanov naše vojvodine Kranjske ter gle-

²²³ Loserth, *Akten Ferdinand II., 1. Band*, št. 313, str. 228.

²²⁴ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 272.

²²⁵ Gruđen, *Zgodovina*, str. 823.

²²⁶ Fabjančič, *Ljubljanski sodniki, 2. zvezek*, str. 281.

²²⁷ Loserth, *Akten Ferdinand II., 1. Teil*, št. 507, str. 376–377.

²²⁸ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 272; Fabjančič, *Ljubljanski sodniki, 2. zvezek*, str. 281.

²²⁹ Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60.

²³⁰ Valvasor, *Čast in slava, X*, str. 354.

²³¹ Prav tam, str. 354.

²³² »Gestaltsam Er / zu mehrer Beforderung der Reformation / durch ausgefertigte generalien / befahl / daß innerhalb zweeen Monaten / die suppressirte / (unterdruckte oder eingezogene) Beneficien und Gestifte / von denen / die solche zu vergeben hetten

/ angezeigt / und tauglichen priestern verliehen werden sollten / bey Verlust ihres Praesentation= (oder Verleihung=) Rechts. So geschehen zu Grätz / am 4. Decembr. 1599« (Valvasor, *Die Ebre, X*, str. 354; primerjaj: Valvasor, *Čast in slava, X*, str. 354).

²³³ Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60–61.

²³⁴ Glej: Klun, *Diplomatarium Carniolicum*, št. 106, str. 76–78.

²³⁵ ARS, SI AS 1073, *Zbirka rokopisov, I/7r, Landts=Handtvoest Deß Löblichen Hözogthumbs Crain [...]. Laybach, 1687*, foli. 65–69.

²³⁶ SI AS 1063, *Zbirka listin*, št. 1878, 1597 XII 20, Gradec.

²³⁷ Verjetno Salins v Švici.

de na zveste, vdane, prijetne, koristne in ugledne službe, s katerimi so njihovi predniki in oni od davnih časov sem služili našim ljubim in spoštovanim prednikom, celotnemu Svetemu rimskemu cesarstvu in naši hvalevredni hiši Avstriji, njihovim prejšnjim vladarjem in deželnim knezom, prav posebej pa nam v zadnjih letih, od pretekega leta enaindevetdeset (1591), do te ure, zoper dednega sovražnika našega krščanskega imena in vere, tiranskega turškega krvoloka, ki je kršil mir in vpadal ter hotel našo vdano, zvesto deželo in ljudi, zlasti v času naše nedoletnosti, ko smo bili zaradi študija na tujem, oropati, na silo vzeti, podvreči svoji brezbožni mohamedanski nogi in jim vsiliti svoj tiranski jarem, kar pa je dobri Vsemogočni milostno preprečil in bo vedno milostno in očetovsko preprečeval.

In oni, omenjeni častitljivi deželni stanovi, so v zvestobi in ob razumnem spoznanju skrajne stiske in nevarnosti [zaradi] dednega sovražnika, še bolj kot kdajkoli prej njihovi predniki in predhodniki, z zvestim in voljnimi angažmajem in žrtvovanjem svojega telesa, imetja in premoženja, kot [tudi] s prelivanjem svoje krvi, poslušno in na najrazličnejše načine sodelovali v mnogih in večkratnih bojnih ter vojnih pobodih; s proviantom, strelivom in utrjevanjem meje, [kar] se vedno počno in bodo morali početi tudi v prihodnje.

In zatorej smo mi iz posebne deželnoknežje, nam priložene milosti, dobrote in »popolnosti« z dobro premišljenim pogumom, dobrim poprejšnjim posvetom in pravim vedenjem prej omenjenim zvestim deželnim stanovom naše vojvodine Kranjske in [tej] priključenih gospostev iz naše deželnoknežje oblasti milostno obnovili, konfirmirali, potrdili in utrdili [njihove] privilegije, deželne ročine, deželnoknežje svoboščine in potrditve, v vseh in vsakem posameznem členu, točki, določilu, besedi, vsebini, pomenu in razumevanju.

To storimo tudi s tem »zavestno« v moči tega, kar imamo po pravici in pravičnosti konfirmirati, potrditi in obnoviti ter hočemo in bomo konfirmirali, potrdili in obnovili.

Hočemo, določamo in želimo, da iz naše deželnoknežje oblasti izvirojajoči privilegiji, deželni ročini, cesarske in deželnoknežje svoboščine in potrditve v vseh in vsakem posameznem členu, točki, določilih, besedah, vsebinah, pomenu in razumevanju ostanejo za večne čase v veljavi, da se jih trajno, trdno in neprelomljivo spoštuje in izvaja ter da jih prej imenovani častitljivi zvesti deželni stanovi naše vojvodine Kranjske skupaj s priključenimi gospostvi, njihovi dediči in potomci, vsi in vsakdo od njih ohranjajo pri veljavi, se jih mirno poslužujejo in jih v celoti spoštujejo, ne da bi jih kdorkoli pri tem oviral.

Ne mi ne kdo drug proti temu ne bo na noben način ničesar storil, ukrenil ali počel, milostno in brez škode.

In zato s tem pismom resno in trdno ukazujemo vsakemu in vsem našim cerkvenim in svetnim prelatom, grofom, baronom, gospodom, vitezom, oprodam, deželnim maršalom, deželnim glavarjem, glavarjem, deželnim odvetnikom, vicedomom, odvetnikom, skrbnikom, oskrbnikom, upravnikom, [gospoščinskim] uradnikom,

deželskim sodnikom, učiteljem, županom, sodnikom, svetnikom, meščanom, občinam in sploh vsem drugim kneževinam in deželam, podložnikom in zvestim, ne glede na njihovo dostojanstvo, stan ali položaj, ter hočemo, da oni – večkrat omenjeni častivredni deželni stanovi vojvodine Kranjske in njenih priključenih gospostev ter njihovi dediči in potomci – pri vsakem in vseh zgoraj vključenih njihovih privilegijih, deželnih ročinah, cesarskih in deželnoknežjih milostih in potrditvah, kot tudi tej naši potrditvi, ostanejo nemoteni, te naj svobodno koristijo, uživajo in uporabljajo, zoper to naj ne delajo sile, se ne pritožujejo, ovirajo ali motijo in torej naj zoper to ne nastopajo neposlušno, niti naj česa takega nikomur drugemu na noben način ne dovolijo početi.

Če pa bi si kdo te iste (privilegije) – nikjer in nič ni izvzetega – in zlasti to našo sedanjo obnovitev in potrditev drznil v celoti ali delno prekoračiti ali kakorkoli samovoljno in hudodelsko proti temu v splošnem ali posebnem (deloma) ravnati in kršiti, ta naj ve, da bo tako prišel v našo težko nemilost in bo brez popuščanja občutno kaznovan, kot je jasno določeno v onih zgoraj navedenih kranjskih privilegijih.

Od tega bo polovični del kazni pripadel in bo dodeljen v našo deželnoknežjo komoro, drugi pa omenjenim častivrednim deželnim stanovom.

In v resnično potrditev tega smo se mi pod to pismo z lastno roko podpisali in nanj obesili naš deželnoknežji pečat.

Dano v našem mestu Gradcu, dvajsetega dne meseca decembra, po rojstvu našega ljubega Gospoda Odrešenika, v tisočpetstosedemdevetdesetem letu.

Ferdinand

Po osebnem ukazu presvetlega Gospoda nadvojvode²³⁸

Wolff[gang] Jöchlinger / D. etc.

H[ans]: Harrer / etc.

Registrator Wilibald Eyttner / etc.²³⁹

²³⁸ ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, I/7r, Landts=Handtvestt Deß Löblichen Hözogthumbs Crain [...]. Laybach, 1687, fol. 65–69.

²³⁹ Prosti prevod besedila: »[65] Fürstl. Durch: Ertzhörtzogen Ferdinandi zu Oesterreich / etc. confirmationn / Einer Ehrsa: Landtschafft in Crain / und der angerachten Herrschafften Windischmarch und Yssterreich Freyheiten / etc. Wir Ferdinand von Gottes Genaden / Ertzhörtzog zu Oesterreich / Hörtzog zu Burgundi / zu Brabant / zu Steyr / zu Khärnten / zu Crain / zu Lutzenburg / zu Württemberg / Ober: und Nider Schlesien / Fürst zu Schwaben / Marggraff deß heiligen Römischen Reichs zu Burgaw / zu Märhern / Ober: und Nider Laußnitz / Gefürster Graffe zu Habspurg / zu Tyroll / zu Pfürdt / zu Khyburg und zu Görtz / etc. Landtgraffe in Elsaß / Herr auff der Windischen March / zu Porttenaw / und zu Salins / etc. Bekbennen öffentlich mit disem Brieff / und thuen kundt allermänniglich: Das uns die Hoch: und Ehrwürrdigen / auch Edlen / Ehrsamen / Geistlichen / unsere Andächtigen lieben Getrewen / N: die Stände gemainer Landtschafft unsers Fürstentumbs Crain / Ibro der gemainen Landtschafft und desselben angehörigen Herrschafften / Windisch March / Möttling /

Ysterreich und Karsst / underschidliche R [66] liche Freyheiten / Landshandvesten und Confirmationes / so Ihnen von weylland unsern löblichen Vorfahren / Römischen Khaysern / Khönigen / und ihren vorrigen Herren und Landts=Fürsten / fürnemblich aber weylland unserm geliebten Herrn Vattern / Carl / Ertzhörtzogen zu Oessterreich / etc. selligister Gedächtnus / gegeben: Und nach deroselben Christlichem Absterben / durch die itezig Röm: Kháy: May: etc. unserm gnedigsten geliebten Herrn Vettern / und Herrn Vattern / als damals unserm Obristen Geerhaben / Confirmiert und bestättet worden / in rechtem Original fürbrachten / so von Wortt zu Wortt hernach geschriben stehen / und also lauten / etc.

VNd haben uns darauff undertbeniglich gebetten / das wir vermög herkhommens / und den itezo fůrgangenen Erbhuldigungs=Handlung gemás / obgeschribne Freyheiten / Landtsbandvesten / und Confirmationes / alles Ibres Innhalts zu bestätten / und zu vernewern / gnediglich geruechten: Das haben wir angesehen / solch Ihr gemainer Landschafft unsers Hörtzogthumb Crain / demütig zimblich Bitt / auch die Getrewen / gehorsamen / angenehmen und Nützlichen ansehnlichen Dienste / so Ihre Vorfordern und Sie / von den undencklichen Zeitten hero / unsern lieben und geehrten Vorfahren / dem gantzen heilligen Römischen Reich / und unserm hochlöblichen Hauß Oessterreich / Ihren vorrigen Regierenden Herren und Landts=Fürsten / sonderlich aber uns / die nechst nacheinander: sider des ein und Neuntzigisten verflossnen Jahren / biß auff gegenwärtige Stundt / wider den gemainen Erbfeind unsers Christlichen Namens und Glaubens / den Tyrannischen Türckischen Bluetbundt / in seinem Fridbruch [67] bruch und Einfall / da er ihme gar gewiß gemacht / dise unsere gehorsame / getreue Landt und Leübe / zumahl under unserer blüenden Unvogtbarkeit / als wir in unsern Studijs, ausser Landts gewesen / abzurauen / abzudringen / seinen vermaledeyten Gottlosen Machometischen Fuß darain zusetzen / und under sein Tyrannisch Joch zubehütigen / welches aber der Allmächtig: güttige gnediglich verhütet / auch noch in Ewigkeit gnedig: und Väterlich verhüteten wolle. Und Sie ermeldte Ein Ersame Landschafft / in getreuer / vernünftiger Betrachtung / der eingefallnen so eussersten Erbfeinds Noth und Gefahr / etwas mehrers und höher: als von Ihren Vorelltern und Vorfahren jemallen beschehen / mit trewhertziger / willigster Angriff: und darstreckung Ihrer Leib / Haab und Güetter / auch Vergießung ihres Bluets / in villen und öfftern An: und Feldzügen / nicht weniger in vnderschiedlichen Proviandt / Munitions und Gränitzgebáws Sachen / manigfeltiger weiß undertbäniglich gethan / noch thun / und ins khünfftig woll thun mögen und sollen. Und darumben auß besondern Landts=Fürstlichen uns angebohrnen Gnaden / Güettigkeit und Vollkommenheit / haben wir mit wolbedachtem Mueht / guettem zeitigen Rhat / und rechtem wissen / vorberührte gemainer getreuer Landschafft unsers Hörtzogthumb Crain / und desselben angehórrigen Herrschafften Privilegia / Landtsbandvesten / Landts=Fürstliche Befreyungen und Confirmationes / in allen und ieden Ihren Articln / Puncten / Clauseln / Wortten / Innhaltungen / Mainungen und Begreifungen / auß Landts=Fürstlicher Macht gnediglich ernewert / Confirmiert / bestättigt und bevestigt: Thuen das auch hiemit wissentlich in Krafft dits / was wir daran von Rechts und Billigkeit wegen / zu [68] zu Confirmiern / zu bestätten / und zuvernewern haben Confirmiern / bestätten / ernewern sollen und mögen. Und Mainen / setzen und wóllen / auß Landts=Fürstlicher Macht / das angeregte Privilegia / Landtsbandvesten / Khayslerliche / und Landts=Fürstliche Befreyungen und Confirmationes / in allen und iedlichen Ihren Articln / Puncten / Clauseln / Wortten / Innhaltungen / Mainungen und Begreifungen / in ewig Zeit khräftig und Mächtigt sein / stätt / vest / und unverbrüchlich gehalten und vollzogen werden / und vorernante Ein Er: getreue Landschafft unsers Hörtzogthumb Crain / wie auch dessen angehórrigen Herrschafften / Ihre Erben und Nachkkommen / sich derselben aller und ieder / mit ewiger Krafftbehaltung beruehwiglich gebrauchen / geniessen und gántzlich darbey bleiben sollen und mögen / von allermeniglich unverbündert Das auch von uns / oder iemandt andern / nichts darwider fůrgenommen / gehandelt / oder gethan werden solle / in kheinerley weiß: Gnädig

Upodobitve dednih poklonitev in deželnozborskih zasedanj

Na žalost nam ni znana nobena upodobitev kranjskega deželnega zbora ali dedne poklonitve iz tega časa. Pač pa nam je znan shematični prikaz sedežnega reda zasedanja kranjskega deželnega zbora z dne 27. avgusta 1728, ki je potekal ob priložnosti dedne poklonitve cesarju Karlu VI. Shematični prikaz je bil objavljen leta 1739 v publikaciji Karla Seyfrida Perizhofferja pl. Perizhoffa²⁴⁰ *Erbhuldigungs Actus im Herzogthumb Crain [...]*.²⁴¹ Vendar lahko le ugibamo, ali je bil sedežni red 131 let pred tem enak ali vsaj podoben.²⁴² Očitno je, da je v tem času, do leta 1728, ko je potekala zadnja dedna poklonitev, prišlo do več sprememb tudi pri samem poteku dedne poklonitve.

Publikacija vsebuje tudi shemo »cesarske konference«, ki je naslednji dan, 28. avgusta 1728, potekala v hiši ljubljanskega generalnega vikarja Janeza Jakoba Schillinga.²⁴³ Niso znana poročila, da bi takšna konferenca potekala tudi ob dedni poklonitvi leta 1597.

und vngefährlich. Und gebietten darauff allen und ieden vnsern Geist: und Weltlichen Prelaten / Graffen / Freyherren / Herren / Ritttern / Knechten / Landtmarschalchen / Landtshauptleüthen / Hauptleüthen / Landvögten / Vitzdomben / Vögten / Pflegern / Verwesern / Ambtleüthen / Landrichtern / Schulthaisen / Burgermaistern / Richtern / Rhäten / Burgern / Gemainen / und sonst allen andern Fürstenthumben und Landen / Underthanen / und Getrewen / in was Wierden / Stand oder Wesen die sein / ernstlich und vestiglich / mit diesem Brieff und wóllen / das Sie offftgedachte Ein Ersame Landschafft deß Hörtzogthumb Crain / auch desselben angehórrige Herrschafften / Ihre Erben und Nachkkommen / bey allen und ieden oheinverleibten Ihren privilegien / Landtsbandvesten / Khayslerlichen und LandsFürst= [69] Fürstlichen Begnadungen und Confirmationes / wie auch diser unser Bestättigung / geruebliglich bleiben / derselben freyen / Nützen / Niessen / und gebrauchen lassen / darwider nicht dringen / beschwären / hinder oder irren / und also hierinn nicht ungehorsamb erscheinen / noch solches iemands andern zu thun gestatten / in khein weiß naoch weeg. Ob aber iemandts dieselben Nirgend noch ichtes aufgenommen / und zumall gegenwärtige unsere ernewer: und bestättung / gar oder zum Theill zu überfahren / oder eincherley massen Muehtwillig und fráventlich darwider in gemain oder sonderbahr zuthuen und zu excediern / sich würd vnderstehen / der solle wissen / das er dardurch in unser schwerre Vngnad / und in die merckliche Straff / welche in denen obeingeführten Crainerischen Privilegien / lautter begriffen / unnachlässlich gefallen seye. Davon uns der halbe Theil in unser Landts=Fürstliche Cammer: der ander halbe Theil aber / beürter Einer Er: Landschafft in Crain / zuestehen und gebürren solle. Und dessen allen zu wahrer Urkundt / haben wir uns under diesem Brieff / mit aigner Hand unterschriben / und vnser Landts Fürstlich Insigill hieran gehalten. Geben in unser Statt Grätz / den zwaintzigsten Tag Monats Decembris / nach Christi unsers lieben Herrn und Seligmachers Geburde / im ein tausendt fünfhundert siben und Neutzigsten Jahr. Ferdinand Ad Mandatum Ser[renissimi]: Domini Archiducis proprium, &c. Wolffg: Jöchlinger / D. etc. H: Harrer / etc. Registrator Wilibald Eytner / etc.» (ARS, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, V/7r, Landts=Handvest deß Löblichen Hörtzogthumb Crain [...]). Laybach, 1687, fol. 65–69.

²⁴⁰ Glej: Polec, Perizhoffer – <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi413770/> (6. 5. 2015).

²⁴¹ Perizhoffer von Perizhoff, *Erb=Huldigungs Actus*, fol. 36.

²⁴² Za opis sedežnega reda leta 1728 glej prav tam, fol. 32–35.

²⁴³ Prav tam, fol. 39–41.

Sledi shema bogoslužja ob priložnosti dedne poklonitve, ki je 29. avgusta potekala v ljubljanski stolnici.²⁴⁴ Pri dedni poklonitvi Ferdinandu (II.) ni podatkov, da bi potekala posebna maša, so pa deželni knez in njegovi spremljevalci v času svojega bivanja v Ljubljani večkrat obiskali maše in cerkve.

Po maši so predstavniki dežele v cesarski rezidenci, ki je bila urejena v škofjskem dvorcu, cesarja prosili za dedno poklonitev,²⁴⁵ ta obred v 16. stoletju še ni obstajal, v publikaciji je objavljena tudi shema sedežnega reda pri tej ceremoniji.

Dedna poklonitev je potekala naslednji dan, 29. avgusta 1728, prav tako v škofjskem dvorcu. Perizhoff posreduje skico tudi tega dogodka.²⁴⁶

Likovne upodobitve deželnozbornih zasedanj so bile v habsburških deželah precejšnja redkost, saj so vse do sedaj znane upodobitve nastale v začetku 18. stoletja. Po navedbah Petra Mat'ě so znane skice in shematični prikazi sedežnih redov deželnozbornih zasedanj iz Šlezije (1700), Češke (1723 – kronanje Karla VI.), Koroške (1728, 1741) in Kranjske (1728).²⁴⁷ Štajerski deželni zbor pa je edini v celotnem habsburškem dominiju, ki je doživel pravo likovno upodobitev v obliki dveh slik, nastalih okrog leta 1730.²⁴⁸

Dedne poklonitve v 17. stoletju

Po dedni poklonitvi 1597 so stanovi izgubili veliko svoje politične moči, s čimer se je končalo obdobje razvoja deželnih ročinov. Deželni privilegiji so formalno sicer še veljali, vendar je moč deželnega kneza zelo narasla, tako da niti potrditev deželnih ročinov ni bila več samoumevna. Ferdinand III. kranjskih deželnih ročinov sploh ni potrdil,²⁴⁹ čeprav je dedno poklonitev po komisarju, knezu Janezu Ulriku Eggenbergu, v Ljubljani sprejel že 4. julija 1631.²⁵⁰ Dejstvo, da Ferdinand III. ni potrdil deželnega ročina, je pomemben primer demonstracije deželno-knežje moči nasproti stanovom. Verjetno ne gre za naključje, saj je novi cesar po drugi strani 23. novembra 1637 potrdil »pravice, svoboščine in privilegije« deželne prestolnice Ljubljane.²⁵¹ Mestni svet za razliko od deželnih stanov ni imel večje politične moči.

Sledila je dedna poklonitev Ferdinandu IV. Potekala je za življenja cesarja Ferdinanda III., ki je svojega sina in designiranega prestolonaslednika tudi preživel. Dedna poklonitev je po komisarju potekala 25. septembra 1651 v Ljubljani.²⁵² Slava poroča: »Dne

Kranjski deželni zbor ob poklonitvi leta 1728 (Perizhoff, *Erb-Huldigungs Actus*, str. 36; hrani Narodni muzej Slovenije).

25. septembra 1651. leta je kraljevsko veličanstvo Ogrske in Češke, Ferdinand Četrty, po knezu Maksimilijanu pl. Dietrichsteinu prevzelo dedno dolžnost.«²⁵³

Nato je prišla na vrsto dedna poklonitev Leopoldu I., o kateri je v *Slavi* mogoče najti zelo podroben opis. Moč deželnega kneza je v drugi polovici 17. stoletja že tako narasla, da Leopoldu I. ni bilo treba priseči. Stanovi so se na zasedanju poklonitvenega deželnega zbora namreč odločili, da od cesarja sploh ne bodo zahtevali, da jim priseže, kot je bil sicer običaj: »... zato, ker je deželanstvo imelo povsem gotovo zaupanje v Njegovega veličanstva visoko besedo, da jim bo pustilo njihove pravice in svoboščine, tako da se mu je zategadelj zdelo nepotrebno zahtevati nadaljnjo asekuracijo, in sicer običajni deželnoknežji jurament.«²⁵⁴

Maja Žvanut zapiše, da so stanovi po koncu protireformacije, ki se je v grobem končala z izgonom protestantskega plemstva leta 1628, pristali na svojo

²⁴⁴ Prav tam, fol. 49.

²⁴⁵ Prav tam, fol. 51.

²⁴⁶ Prav tam, fol. 53–58.

²⁴⁷ Mat'ě, *Der steirische Landtag*, str. 168–169.

²⁴⁸ Prav tam, str. 164–165.

²⁴⁹ Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60–61.

²⁵⁰ Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 410; Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 360.

²⁵¹ Glej: Klun, *Diplomatarium Carniolicum*, št. 106, str. 76–78.

²⁵² Glej: Dimitz, *Geschichte Krains, III. Theil*, str. 419.

²⁵³ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 366; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 366.

²⁵⁴ Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 378; primerjaj prevod: Valvasor, *Čast in slava*, X, str. 378.

novo vlogo bleščečih spremljevalcev absolutističnega vladarja.²⁵⁵ To se lepo pokaže ob dedni poklonitvi Leopoldu I. leta 1660.

Sklep

Dedno poklonitev Kranjske leta 1597 so sestavljali naslednji ključni elementi: odprtje deželnega zbora s strani cesarskih in deželnoknežjih komisarjev, avdienta pri deželnem knezu v škofijskem dvorcu, dedna poklonitev z vzajemnima prisegama, ki je prav tako potekala tam, ter Ferdinandova osebna izročitev propozicije deželnemu zboru.

Poklonitev Ferdinandu je bila v marsičem prelomna, z njo se je končala doba razvoja deželnih ročinov, deželnemu knezu pa se je poleg tega uspelo na spreten način izogniti potrditvi verskih koncesij iz bruške verske pacifikacije (1578), s čimer je padla pravna prepreka za izvedbo protireformacije. Poleg osemnajstletnega nadvojvode Ferdinanda, ki je z dednimi poklonitvami pozimi 1596–97 debitiral na političnem parketu, je nase prvič opozoril tudi njegov osemnajst let starejši sodobnik, ljubljanski stolni dekan in bodoči škof Tomaž Hren, ki je z energičnim nastopom v deželnem zboru dosegel pomembno zmago nad svojimi konfesionalno-političnimi nasprotniki iz vrst protestantskega plemstva.

Glede političnih razmer na kranjskem poklonitvenem deželnem zboru je August Dimitz pravilno sklepal, da stanovi po odhodu duhovščine ne bi mogli več zavračati dedne poklonitve, zagrešil pa je manjšo napako glede datuma predaje spomenice, ki so jo deželani augsburške veroizpovedi predali že dan pred dedno poklonitvijo, vendar je v njej niso z ničemer pogojevali, temveč so le izrazili pričakovanje, da njihove verske koncesije tudi pod novim vladarjem ne bodo okrnjene.

Johann Loserth je dedne poklonitve treh notranjeavstrijskih dežel, Štajerske, Koroške in Kranjske, komentiral z naslednjimi besedami: »Dedni poklonitvi v Gradcu 12. decembra 1596 sta sledili oni dve v Celovcu in Ljubljani, 28. januarja in 13. februarja 1597. Na obeh krajih je bil odločilen graški vzorec: plah poskus s pacifikacijo, nato tih umik.«²⁵⁶

To sicer drži, vendar je treba v zadevi presenetljivo »tihega umika« stanov, ki je presenetil celo sodobnike v katoliški stranki, opozoriti na ugotovitve Roberta Bireleyja, ki navaja več razlogov za hitro uklonitev stanov. Stanovi notranjeavstrijskih dežel bi lahko menili, da bo novi deželni knez, ki je od svojega povratka z Bavarske v Gradec spoštoval določila paci-

fikacije, takšno prakso obdržal tudi v bodoče. Bireley poleg tega domneva, da so Ferdinandovi komisarji štajerskim stanovom nemara obljubili, da bo čas za diskusijo o verskih zadevah po poklonitvi. Poleg tega so bili stanovi še pod vplivom turške grožnje, močan je bil tudi strah pred morebitnimi nemiri, ki ga je stopnjeval kmečki upor v Avstriji nad Anizo, in vpliv teologije trpeče pokornosti.

V strokovni literaturi se predvsem poudarja pomen štajerske dedne poklonitve, ki je določila smernice za poklonitvi Korošcev in Kranjcev, o čemer sicer ni nobenega dvoma. Vendar je ob tem treba opozoriti na dejstvo, da so tudi med kranjskimi deželani augsburške veroizpovedi obstajali posamezniki, ki so prepoznali nevarnost za izgubo konfesionalnih koncesij s prehitrim pristankom na brezpogojno dedno poklonitev, in to kljub dejstvu, da se je večini notranjeavstrijskih stanov očitno zdelo, da jim bo tudi pod Ferdinandovo vladavino uspelo obdržati verske pravice, kot se jim je posrečilo v času gubernatorjev, nadvojvod Ernesta in Maksimilijana. Dober primer stanovskega veljaka z jasnim pogledom na dežanske politično-konfesionalne razmere je grof Ahacij Thurn. Poleg tega je s svojo spomenico nadvojvodu Ferdinandu kranjska protestantska elita le pokazala, da je bila sposobna prevzeti pobudo. Na žalost nam Ferdinandov odgovor na spomenico še ni znan.

Na popoldanskem zasedanju deželnega zbora 10. februarja 1597 so se jasno pokazali obrisi bodočega notranjega konflikta med prelati na čelu z bojevitim Tomažem Hrenom in pretežno protestantskim plemstvom. Ta spor je pomembno zaznamoval notranjepolitično življenje dežele v prvem desetletju 17. stoletja in Ferdinandu olajšal izvajanje protireformacije, saj je lahko zaradi Hrenove gorečnosti v konfliktu, ki ga je dejansko vodil sam, navzven nastopal kot mediator. Opozoriti velja tudi na določen mednarodni odmev kranjske dedne poklonitve; zlasti v Rimu in Münchnu so si oddahnili, da je minila brez zapletov za mladega katoliškega deželnega kneza.

²⁵⁵ Žvanut, *Od viteza*, str. 26.

²⁵⁶ Prosti prevod besedila: »Dem Huldigungsakte in Graz vom 12. Dezember 1596 folgten jene von Klagenfurt und Laibach am 28. Januar und 13. Februar 1597. An beiden Orten war das Grazer Muster maßgebend: ein schüchternen Versuch mit der Pazifikation, dann ein stiller Rückzug« (Loserth, *Acten Ferdinand II.*, 1. Band, str. XLII).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 338; šk. 432; šk. 837; šk. 857; šk. 881; šk. 937.

SI AS, 730, Gospostvo Dol, fasc. 80.

SI AS 1063, Zbirka listin, št. 1878.

SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I/7r.

NMS – Narodni muzej Slovenije

NMS, Grafični kabinet, inv. št. G-596.

OBJAVLJENI VIRI

Dimitz, August: Urkunden zur Geschichte der Reformation in Krain aus den Jahren 1540 bis 1634.

Mittheilungen des historischen Vereins für Krain XXII (1867), str. 43–124.

Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana: Umetnostozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, 2003.

Grazer Nuntiatur, 4. Band, Nuntiatur des Girolamo Portia 1595–1598 (ur. Johann Rainer). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2012.

Hurter, Friedrich von: *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern, bis zu dessen Krönung in Frankfurt: Personen-, Haus- und Landesgeschichte. Band 1*. Schaffhausen: Hurtersche Buchhandlung, 1850.

Klun, Vinko Fereri: *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain, Heft 1*. Laibach: Historischer Verein für Krain, 1852.

Klun, Vinko Fereri: *Diplomatarium Carniolicum. Namens des historischen Vereins für Krain*. Laibach: Historischer Verein für Krain, 1855.

Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736 (ur. Andrej Nared, Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008.

Loserth, Johann: *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II. Teil 1.: Die Zeiten der Regentschaft und die Auflösung des Protestantischen Schul- und Kirchen- Ministeriums in Innerösterreich 1590–1600, Teil 2.: Von der Auflösung des Protestantischen Schul- und Kirchenministeriums bis zum Tode Ferdinands II. 1600–1637. Fontes rerum austriacarum. Österreichische Geschichts-Quellen. Diplomataria et Acta; Band 60*. Wien: In Kommission bei Alfred Hölder, 1906, 1907.

Peritzhoffer pl. Peritzhoff auf Ehrenhaimb, Karl Seyfrid: *Erb-Huldigungs Actus im Hertzogthum*

Crain. Laybach: bey Adam Friderich Reichhardt [...], 1739.

Pieron, Giovanni Battista: Poročila in risbe utrdbr arhitekta Giovannija Pieronija (ur. Lilijana Žnidaršič Golec). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008.

Radics, Peter von: Beiträge zur Reformation-Geschichte Krains's, aus Archivalien chronologisch zusammengestellt von P. v. Radics. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 16, 1861, str. 67–69, 73–75.

Societas Jesu Collegium Labacense: *Historia annua Collegii Societatis Jesu Labacensis = Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. Prevod: Marija Kiauta (ur. France Baraga). Ljubljana: Družina, 2003.

LITERATURA

Bireley, Robert: *Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. 2. Band. Vom Regierungs Antritte Erzherzog Karls in Innerösterreich (1564) bis auf das Ende der französischen Herrschaft in Illyrien (1813)*. Laibach: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg, 1876.

Dimitz, August: *Kurzgefasste Geschichte Krains mit besonderer Rücksicht auf Culturentwicklung*. Laibach: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg, 1886.

Dolar, France M.: Die Gegenreformation in Innerösterreich und das Schicksal der Protestanten. *Primus Truber 1508–1586: Der slowenische Reformator und Württemberg* (ur. Sönke Lorenz, Anton Schindling in Wilfried Setzler). Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2011, str. 327–340.

Dolar, France M.: Vloga in pomen jezuitskega kolegija v slovenskem prostoru. *Jezujski kolegij v Ljubljani (1597–1773): Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp). *Redovništvo na Slovenskem* 4. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998, str. 9–13.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820, 2. zvezek. Župani in sodniki 1504–1605. Gradivo in razprave* 23. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.

Franzl, Johann: *Ferdinand II.: Kaiser im Zwiespalt der Zeit*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1978.

Gestrin, Ferdo: Bruška verska pacifikacija. *Enciklopedija Slovenije, 1. zvezek* (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 403.

Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.

- Hrausky, Andrej in Janez Koželj: *Arhitekturni vodnik po Ljubljani – 100 izbranih zgradb*. Ljubljana: Rokus, 2002.
- Jerše, Sašo: Glaube, Hoffnung, Herrschaft: Die »imaginaires politiques« Innerösterreichs im Zeitalter des religiös-politischen Konflikts. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 121. Band, Teilband 2, 2013, str. 352–378.
- Jerše, Sašo: Vera, upanje, oblast – O notranjeavstrijskem političnem imaginariju v času verskih vrenj. *Vera in hotenja: Študije o Primožu Trubarju in njegovem času* (ur. Sašo Jerše). Ljubljana: Slovenska matica, 2009, str. 67–103.
- Kočevar, Vanja: Patent nadvojvode Ferdinanda o dokončnem izgonu predikantov in odpravi protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah iz leta 1599. *Arhivi* 37, 2014, št. 1, str. 31–64.
- Kontler, Laszlo: *Madžarska zgodovina: Tisoletje v srednji Evropi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Košir, Matevž: *Stanovska uprava v obdobju vzpona protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*. Ljubljana: [M. Košir], 1999.
- Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji. *Acta historiae artis Slovenica* 9, 2004, str. 31–69.
- Levec, Vladimir: Die krainischen Landhandfesten: Ein Beitrag zur österreichischen Rechtsgeschichte. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Band 19, 1898, str. 245–301.
- Loserth, Johann: *Der Huldigungsstreit nach dem Tode Karl II: 1590–1592. Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark; Band 2*. Graz: Styria, 1898.
- Mat'á, Petr: Der steirische Landtag im Raum und Bild um 1730. Symbolische Ordnung und visuelle Darstellung. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark*, CIV. Graz: Selbstverlag des Historischen Vereins für Steiermark, 2013, str. 163–218.
- Mikuž, Metod: *Vrsta stiških opatov: Doneski k zgodovini stiške opatije*. Ljubljana: Dekanat teološke fakultete v Ljubljani – [M. Mikuž], 1941.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*. Ljubljana: Družina, 2001.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi: Oblikovanje kranjskih deželni stanov in zborov do leta 1518*. *Thesaurus memoriae dissertationes* 7. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 2009.
- Nared, Andrej: Kranjska in njeni deželni stanovi. *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 9–34.
- Nared, Andrej: *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 35–68.
- Nared, Andrej: Objava in prevod privilegijev kranjskega plemstva (1338) in plemstva v marki in Metliki (1365). *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 69–78.
- Nared, Andrej: Sezname kranjskega plemstva in kranjskih deželni stanov. *Arhivi* 28, 2005, št. 2, str. 313–334.
- Pohl, Walter in Karl Vocelka: *Habsburžani: zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi: Po sledih mogočnega tura. Thesaurus memoriae Dissertationes* 4. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.
- Preinfalk, Miha: Grofje Thurn-Valsassina na Koroškem. *Kronika* 56, 2008, št. 2 (Iz zgodovine Koroške), str. 247–264.
- Rutar, Simon: *Zgodovinske črtice iz poknežene grofije Goriško-Gradiške: Faksimile iz leta 1896 s spremno besedo*. Nova Gorica: Branko; Ljubljana: Jutro, 2000.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krains*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Simoniti, Vasko: *Fanfare nasilja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.
- Simoniti, Vasko: *Vojaska organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.
- Strohmeier, Arno: *Svoboda politike in moč vere: študije o politični kulturi deželni stanov habsburške monarhije v času verskih vojn (ok. 1550–ok. 1650)*. Ljubljana: Založba /^{*}cf., 2011.
- Štih, Peter: Dežela Grofija v Marki in Metliki. *Vilfanov zbornik: Pravo – zgodovina – narod* (ur. Vincenc Rajšp, Ernst Bruckmüller). Ljubljana: Založba ZRC, 1999, str. 123–146.
- The Thirty Years' War* (ur. Geoffrey Parker). London and New York: Routledge, 1997.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Cast in slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2009–2013.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topographia Ducatus Carnioliae moderna* (Faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1970.
- Valvasor, Johann Weichard von: *Die Ehre dess Herzogthums Crain [...]*. Laybach: zu finden bey

Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.

Vilfan, Sergij: Deželni ročin kot vir naše ustavne zgodovine, *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* XXV–XXVI, 1944–1945, str. 65–84.

Vilfan, Sergij: Deželni ročin. *Enciklopedija Slovenije, zvezek 2* (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 251.

Vilfan, Sergij: Pojmovanje oblasti v izjavah kranjskih deželnih stanov v dobi reformacije. *Zbornik znanstvenih razprav* 43, 1983, str. 169–176.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev. Od nastitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.

Vilfan, Sergij: Pravni značaj deželnih stanov v deželah s slovenskim prebivalstvom (Notranji Avstriji). *Zbornik znanstvenih razprav* XLVIII, 1988, str. 207–219.

Vilfan, Sergij: *Rechtsgeschichte der Slowenen. Grazer Rechts- und Staatswissenschaftliche Studien. Band 21*. (ur. Hermann Baltl). Graz: Leykam-Verlag, 1968.

Vilfan, Sergij: Struktura stanov, deželne finance in reformacija. *Zgodovinski časopis* 49, 1995, št. 2, str. 175–181.

Vilfan, Sergij: Zlata bula Kranjcev. *Zbornik znanstvenih razprav* LIII, 1993, str. 219–229.

Wilson, H. Peter: *Europe's Tragedy – A New History of the Thirty Years War*. London: Penguin Books, 2009.

Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.

SPLETNI VIRI

AEIOU Austria-Forum, Maximilian III. der Deutschmeister. http://austriaforum.org/af/AEIOU/Maximilian_III._der_Deutschmeister%2C_Erzherzog (21. 4. 2015).

Die Reichsversammlungen 1556–1662. http://www.historischekommission-muenchen.de/fileadmin/user_upload/pdf/abteilungen/reichsversammlungen1556_1662.pdf (17. 4. 2015).

Polec, Janko: Karl Sayfrid Perizhoffer plemeniti Perizhoff auf Ehrenhaimb. *Slovenska biografija*. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi413770/> (6. 5. 2015).

S U M M A R Y

Hereditary homage of the Duchy of Carniola to Archduke Ferdinand in 1597

On 13 February 1597, the Carniolan provincial estates paid homage to the new provincial prince, Archduke Ferdinand, in the diocesan palace in Ljubljana. The act of hereditary homage not only brought an end to the period of governorship that lasted from the death of the former provincial prince, Ferdinand's father Karl II, in 1590 to Ferdinand's majority in 1596, but also had a profound legal, constitutional, political and confessional impact on the Duchy of Carniola. The main political goal the estates of the three Inner Austrian provinces aimed to attain prior to paying hereditary homage was to ensure that the new sovereign, too, would concede to their Augsburg confession as defined by the Religious Pacification of Bruck of 1578. After the death of Archduke Karl II, the Inner Austrian estates had indeed, by refusing to pay hereditary homage to two governors under Emperor Rudolf II, managed to force the latter into *de facto* recognising their confessional rights, even though the Pacification of Bruck was not officially confirmed. The new provincial prince, Archduke Ferdinand, however, proved a more unyielding opponent. Despite his youth and relative inexperience, he would not confirm the Pacification of Bruck as one of the provincial privileges and refused to debate religious matters with the estates until they paid him hereditary homage. The first to pay traditional homage were Styrians, Carinthians the second and Carniolans the third. Even though the hereditary homage of Styria in many regards decisively determined the course of the homage ceremonies in the neighbouring Carinthia and Carniola, the Styrian provincial estates, too, raised the question of religious freedoms. In early February 1597, Archduke Ferdinand and his escorts arrived in Carniola from Carinthia and settled in Ljubljana's diocesan palace. The Carniolan provincial diet was convoked on 10 February. After the imperial provincial diet commissioners presented the assembled members of the estates with the imperial authorisation and instruction, the provincial diet proceeded to discuss the homage. A bitter dispute erupted between the Protestant Achaz Count Thurn, demanding that the question of Protestant religious freedoms should be discussed prior to hereditary homage, and the prelate leader, the Ljubljana cathedral dean and future bishop, Tomaž Hren, who opposed the idea. Since the prelates refused to discuss religious matters prior to hereditary homage, so that the objection would apply only to the Protestant nobility rather than to all estates, the

provincial diet notified the imperial commissioners that it was ready to proceed with the hereditary homage ceremony. In the meantime, the Protestant noblemen drew up a memorandum, requesting the new provincial prince's permission to retain their Augsburg Confession, and submitted it to Archduke Ferdinand on 12 February during an audience in the diocesan palace. The archduke's response to the memorandum still remains unknown. The hereditary homage took place the next day, 13 February, during which the archduke took his oath according to the Catholic formula, by the name of God and all saints, and the estates according to the Protestant formula, to the word of God and the Gospel. The mutual oaths were followed by a number of secular and religious ceremonies and a session of the provin-

cial diet, marked by huge monetary demands to send necessary provisions to the Military Frontier and set up the defence system against the Turkish threat, as the hereditary homage took place during the so-called Long Turkish War (1593–1606) between the Holy Roman Empire and the Ottoman Empire. Ferdinand left the Carniolan capital on Ash Wednesday, 19 February. By not confirming the Pacification of Bruck, the new provincial prince cleared the legal path for the Counter-Reformation to commence the following autumn. After the hereditary homage of 1597, the power of provincial prince rapidly grew to the extent that the confirmation of provincial privileges was no longer self-evident, while the ritual of hereditary homage increasingly became little more than a bare formality.